

CZY W XXI WIEKU MOŻEMY OKREŚLIĆ DATĘ URODZIN I DZIEŃ UKRZYŻOWANIA JEZUSA CHRYSZTUSA?

I. NARODZINY ZBAWICIELA

1. Herod, czy Kwiryniusz?

Pomimo iż religia chrześcijańska liczy ponad dwa tysiące lat, to tak naprawdę chrześcijanie¹ nie znają faktycznej daty narodzin Chrystusa. Pytaniem zasadniczym jest to, czy problem z rozwiązaniem jednej z być może największych zagadek w dziejach ludzkości wynika z niekompletności źródeł historycznych? Być może bowiem w owej tajemniczości tkwi głęboki sens. Może ma to być lekcja pokory dla nas ludzi, którzy chcemy wiedzieć więcej niż jest nam dane? Oto Ten, który jest Panem czasu i w czasie zaistniał, uznał za stosowne postawić człowieka - „koronę stworzeń” - w sytuacji, w której zachłyśnięty potęgą swojego intelektu człowiek nie jest w stanie wystawić swojemu stwórcy „metryki urodzenia”. Z drugiej jednak strony Nowy Testament, a dokładniej Ewangelia wg św. Mateusza i Ewangelia wg św. Łukasza, zawierają na tyle dużo informacji o dzieciństwie Jezusa z Nazaretu, że i tak możliwe jest określenie daty Jego narodzin z bardzo dużą dokładnością, i to pomimo że pozostałe Ewangelie nic nie wspominają na ten temat, zaś pozakanoniczne ewangelie apokryficzne, zwłaszcza tzw. „ewangelie dzieciństwa”, uważane są przez historyków za źródła samodzielnie niewiarygodne i mogące służyć do celów rekonstrukcji historycznej jedynie pomocniczo.

Już w pierwszych wiekach naszej ery chrześcijanie uznali, że Jezus urodził się z końcem roku 753 rzymskiej rachuby lat (od założenia Rzymu). Rok 754 - pierwszy rok po narodzinach Mesjasza - nazwali „rokiem Pańskim” i przyjęli ten rok za początek rachuby chrześcijańskiej, choć do dnia dzisiejszego równoległe funkcjonują też inne systemy.² Zgodnie z tradycją chrześcijanie obchodzą Boże Narodzenie 25 grudnia.

¹ Nazwa „chrześcijanie” będzie dalej używana niezależnie od okresu, którego będzie dotyczyć ze świadomością, iż faktycznie zaczęła ona być stosowana dopiero w czasie działalności apostołskiej św. Barnaby i św. Pawła w Antiochii Syryjskiej (por. Przekład ekumeniczny [patrz przypis nr 3] Dz 11,25-26: „Potem udał się do Tarsu, aby odszukać Szawła. A kiedy go odnalazł, przyprowadził do Antiochii. Przez cały rok pozostali razem w tym Kościele i nauczali wielkie tłumy ludzi. W Antiochii też po raz pierwszy nazwano uczniów chrześcijanami”), czyli w połowie I w. W źródłach epoki zaś prawdopodobnie jako pierwszy o „chrześcijanach” wspominał żyjący na przełomie I i II w. rzymski historyk Tacyt, który w swoich „Rocznikach” tak opisał prześladowania uczniów Jezusa po *Magnum Incendium Romae* - wielkim pożarze Rzymu w 64 r. n.e.: „Atoli ani pod wpływem zabiegów ludzkich, ani darowizn cesarza i ofiar błagalnych na rzecz bogów nie ustępowała hańbiąca pogłoska i nadal wierzono, że pożar był nakazany. Aby ją więc usunąć, podsunął Neron winowajców i dotknął najbardziej wyszukanymi kaźniami tych, których znienawidzono dla ich sromot, a których gmin chrześcijanami nazywał. Początek tej nazwie dał Chrystus, który za panowania Tyberiusza skazany został na śmierć przez prokuratora Poncjusza Piłata, a przytłumiony na razie zgubny zabobon znowu wybuchnął, nie tylko w Judei, gdzie się to zło wylęgło, lecz także w stolicy, dokąd wszystko co potworne albo sromotne zewsząd napływa i licznych znajduje zwolenników.” (Roczniki, Ks. XV).

² Przykładowo: kalendarz żydowski, kalendarz muzułmański, a także kalendarz chiński. Wskazać również należy, iż od XVI w. Kościoły zachodnie do celów komputystycznych posługują się kalendarzem gregoriańskim, zaś roczny terminarz liturgiczny większości Kościołów wschodnich nadal opiera się na kalendarzu juliańskim.

Po analizie Pisma Świętego i porównaniu go ze źródłami historycznymi zarówno data dzienna, jak i rok urodzin Chrystusa budzą jednak istotne wątpliwości. Czy możliwy jest więc inny czas narodzin Zbawiciela?

Pierwszym problemem na jaki napotykają historycy badający Ewangelię wg św. Mateusza i Ewangelię wg św. Łukasza, są pozornie poważne rozbieżności chronologiczne występujące w obu źródłach.³ Zgodnie z Ewangelią św. Mateusza Jezus urodził się jeszcze za życia króla Heroda („*Jezus urodził się za panowania króla Heroda, w Betlejem, położonym w Judei.*”⁴), podczas gdy wedle Ewangelii św. Łukasza miało to miejsce w czasie spisu ludności, kiedy wielkorządcą Syrii był Kwiryniusz („*W tym właśnie czasie cesarz August nakazał przeprowadzenie spisu ludności w całym państwie. Był to pierwszy tego rodzaju spis. Syrią rządził wtedy namiestnik Kwiryniusz.*”⁵). Ze źródeł epoki wiemy zaś, że Herod Wielki zmarł w 4 roku p.n.e.,⁶ a Kwiryniusz został gubernatorem Syrii dopiero w 6 r. n.e.⁷ czyli 9 lat później. Czy jednak faktycznie mamy w tym przypadku do czynienia z dwoma wykluczającymi się przekazami, które podważają ich wiarygodność, lub powodują, że przynajmniej jeden z nich należy uznać za fałszywy? A może oba są prawdziwe?

Przeanalizujmy to krok po kroku. Wiemy, że Jezus urodził się w czasie spisu ludności „nakazanego przez cesarza Augusta”. Wykuty na ścianie świątyni Augusta i Romy w Ancyrze (dzisiejsza Ankara) *Monumentum Ancyranum* potwierdza, iż w okresie swojego panowania Oktawian August zarządził spis obywateli *Imperium Romanum* trzykrotnie: w 28 oraz w 8 r. p.n.e., a także w roku swojej śmierci, to jest w 14 r. n.e.⁸

---

³ Chrześcijaństwo wierzy, iż na kartach Pisma Świętego Bóg przemówił przez ludzi i na ludzki sposób, ale po upływie wieków od powstania biblijnego tekstu jego egzegeza wymaga obecnie uchwycenia w szczególności złożonego kontekstu językowo-historycznego. Kontekst bliższy będzie się w tym przypadku wyrażać przede wszystkim w związkach i strukturach gramatycznych. Równie przy tym istotny pozostaje też jednak kontekst dalszy, który pomaga w zrozumieniu zwrotów, specyficznych pojęć, czy określeń, którymi ludzie dla wyrażenia swoich myśli posługiwali się w danym czasie i miejscu. Kolejne wydania Biblii w językach nowożytnych w różnym stopniu dokonują uwspółcześnienia tekstu Pisma w sposób ułatwiający jego percepcję dzisiejszemu czytelnikowi. Dlatego autor niniejszego artykułu cytując Pismo Święte zdecydował się korzystać z kilku różnych przekładów, każdorazowo dokonując przy tym subiektywnego wyboru tekstu najbardziej w jego ocenie przejrzystego dla odbiorcy żyjącego w XXI w. Do tego celu posłużyły mu następujące polskie edycje Starego i Nowego Przymierza:

- Biblia Tysiąclecia, wyd. 5, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2014, oznaczana dalej jako „Biblia Tysiąclecia”;
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Najnowszy przekład z języków oryginalnych z komentarzem, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2008, oznaczany dalej jako „Edycja Świętego Pawła”;
- Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Przekład ekumeniczny z języków oryginalnych, Towarzystwo Biblijne w Polsce, Warszawa 2018, oznaczany dalej jako „Przekład ekumeniczny”;
- Nowy Testament. Współczesny przekład opracowany przez Komisję Przekładu Nowego Testamentu z inicjatywy Brytyjskiego i Zagranicznego Towarzystwa Biblijnego, Warszawa 1991, oznaczany dalej jako „Przekład współczesny”.

⁴ Przekład współczesny, Mt 2,1

⁵ *ibid.*, Łk 2,1-2

⁶ Barnes T. D., The Date of Herod's Death [w:] *Journal of Theological Studies*, nr 19 (1968), s. 209, https://www.jstor.org/stable/23959564?seq=1#page_scan_tab_contents, dostęp: 20.12.2018

⁷ Krawczuk A., *Herod Król Judei*, Tower Press, Gdańsk 2000, eBook, Port Wydawniczy literatura.net.pl, s. 152

⁸ Daniel-Rops H., *Dzieje Chrystusa*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 2015, s. 101, por.: Braunert H., *Der römische Provinzialzensus und der Schätzungsbericht des Lukas-Evangeliums* [w:] *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, t. 6, zeszyt 2, 1957, s. 193, https://www.jstor.org/stable/4434523?seq=1#page_scan_tab_contents, dostęp: 20.12.2018

Z kilku powodów to właśnie spis w 8 r. p.n.e. jest najbardziej prawdopodobny. Wiadomo bowiem, że spisy ludności organizowano w rzymskich prowincjach co czternaście lat.⁹ Żyjący w I w. żydowski historyk Józef Flawiusz potwierdza, iż takie wydarzenia miały też miejsce w Palestynie w 6 r. n.e.¹⁰ Jeżeli zatem cenzusy ludności organizowano w Palestynie - tak jak w innych prowincjach - co czternaście lat, to poprzedni spis w ojczyźnie Chrystusa przypadałby w 8 r. p.n.e., a więc dokładnie w tym czasie, w którym jak wiemy Oktawian August zarządził powszechny spis mieszkańców Cesarstwa.

01. Palestyna w czasach Jezusa Chrystusa¹¹

⁹ Claytor W. G., Bagnall R. S., The Beginnings of the Roman Provincial Census: A New Declaration from 3 BCE [w:] *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, nr 55 (2015), s. 639, <https://grbs.library.duke.edu/article/download/15367/6737> oraz https://www.academia.edu/15280667/The_Beginnings_of_the_Roman_Provincial_Census_A_New_Declaration_from_3_BCE, dostęp: 20.12.2018. Ze względu na znaczenie Egiptu dla rzymskiej gospodarki cenzusy czternastoletnie były w tej prowincji do 33 r. n.e. uzupełniane przez dodatkowe spisy przeprowadzane po 7 latach, *ibid.*, s. 642, por.: Bagnall R. S., The Beginnings of the Roman Census in Egypt [w:] *Greek, Roman, and Byzantine Studies*, nr 32 (1991), s. 265, <https://grbs.library.duke.edu/article/viewFile/3811/5657>, dostęp: 20.12.2018

¹⁰ „*Tymczasem Kwiryniusz [...] przybył z niewielką liczbą towarzyszy do Syrii. Wystął go Cezar dla rozsądzenia spraw w narodzie i przeprowadzenia spisu majątków. [...] Sam Kwiryniusz również przyjechał do Judei, która była przyłączona do Syrii, aby i tu przeprowadzić spis majątków oraz sprzedać mienie pozostałe po Archelausie.*” (Flawiusz, *Iudaika archaiologia*, Ks. XVIII, Rozdz. I.1). Herod Archelaus był synem Heroda Wielkiego i bratem Heroda Antypasa. Od 4 r. p.n.e. był etnarchą Idumei, Judei i Samarii. Brutalne rządy Heroda Archelausa sprawiły, że w 6 r. n.e. Oktawian August pozbawił go władzy.

¹¹ mapa z repozytorium Wikimedia Commons, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Judea#/media/File:Judea3.jpg>, na podstawie Krawczuk A., *op. cit.*, zamieszczona na licencji Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0 Unported (CC BY-SA 3.0), dostęp: 20.12.2018

Wczesnochrześcijański apologeta Tertulian (zm. pomiędzy 230 a 240 r. n.e.) podaje, że spis zarządzony przez cesarza Augusta przeprowadził w Judei gubernator Sentius Saturninus (*Sed et census constat actos sub Augusto nunc in Iudaea per Sentium Saturninum, apud quos genus eius inquirere potuissent*¹²), który urzędował w okresie od 9 do 6 roku p.n.e.¹³ Jednak Ewangelia wg św. Łukasza wskazuje na gubernatora Kwiryniusza. Chodzi o Publiusza Sulpicjusza Kwiryniusza¹⁴ sprawującego od 12 r. p.n.e. urząd konsula odpowiedzialnego za politykę rzymską na Bliskim Wschodzie, dopiero zaś od 6 r. n.e. pełniącego funkcję gubernatora (czyli wielkorządcy) rzymskiej prowincji Syrii.¹⁵ To właśnie on przeprowadził kolejny spis - ten w 6 roku n.e. Nie mógł więc odpowiadać za spis w 8 r. p.n.e., gdyż wielkorządcą Syrii został - jak to już wskazano - dopiero trzynastcie lat później. Wydaje się jednak, że taka rozbieżność pomiędzy przekazami historycznymi, a Ewangelią wg św. Łukasza jest łatwa do wyjaśnienia. Choć spis ludności Palestyny przeprowadził urzędujący w 8 r. p.n.e. Sentius Saturninus, to Ewangelista mógł to przypisać Kwiryniuszowi, który jako konsul odpowiadał za politykę cesarstwa na Bliskim Wschodzie, a następnie - m. in. po sprawowaniu funkcji legata w Galacji-Pamfilii¹⁶ - objął gubernatorstwo w Syrii, w której przeprowadził spis w 6 roku n.e. Święty Łukasz zaś - opisując to z dość odległej perspektywy czasowej (około 80 lat po analizowanych wydarzeniach) - całość przypisał Kwiryniuszowi. Hipoteza ta ma wysoki walor prawdopodobieństwa.

Jednocześnie odpowiedni fragment Ewangelii wg św. Łukasza można też przetłumaczyć z greki nieco inaczej. W zdaniu „*Aute he apographe prote egeneto hegemonuontos tes Syrias Kyreniu*”¹⁷ (αυτη η απογραφη πρωτη εγενετο ηγεμονευοντος της συριας κυρηνιου¹⁸) wyraz „*prote*” nie musi dotyczyć spisu („*apographe*”), co by oznaczało „*pierwszy spis*”, lecz może znaczyć tyle co „*wpierw*”. Przyjmując taki kontekst to samo zdanie należałyby wtedy przetłumaczyć w sposób następujący: „*Spis ten odbył się zanim [wpierw nim] wielkorządcą Syrii został Kwiryniusz.*”¹⁹ Alternatywnie tłumaczenie to powinno w tym przypadku brzmieć: „*Spis ten miał miejsce przed spisem przeprowadzonym przez wielkorządcę Kwiryniusza.*”²⁰

¹² Tertulian, Adversus Marcionem, IV.19.10, <http://www.thelatinlibrary.com/tertullian/tertullian.marcionem.shtml>, dostęp: 20.12.2018

¹³ Krawczuk A., op. cit., s. 153

¹⁴ Schaff P., History of the Christian Church, t. 1, przypis nr 122, s. 107, e-book Christian Classics Ethereal Library, <http://www.ccel.org/ccel/schaff/hcc1.pdf>, dostęp: 20.12.2018

¹⁵ Krawczuk A., op. cit., s. 152

¹⁶ Szramkiewicz R., Les gouverneurs de province à l'époque augustéenne t. I [w:] Études prosopographiques, t. III, Nouvelles Éditions Latines, Paryż 1975, s. 90, książka Google Play, <https://books.google.pl/books?id=Hk-WCVxur9IC&pg=PA90#v=onepage&q&f=false>, dostęp: 20.12.2018

¹⁷ Łk 2,2

¹⁸ konkordancja Stronga: αυτη G3778 D-NSF η G3588 T-NSF απογραφη G582 N-NSF πρωτη G4413 A-NSF εγενετο G1096 G5633 V-2ADI-3S ηγεμονευοντος G2230 G5723 V-PAP-GSM της G3588 T-GSF συριας G4947 N-GSF κυρηνιου G2958 N-GSM

¹⁹ Schaff P., op. cit., s. 107 oraz Darby J. N., Collected Writings by John Nelson Darby, t. 38, Notes and Comments, e-book Irving Risch, s. 12, książka Google Play, <https://books.google.pl/books?id=cU56BgAAQBAJ&pg=PT11#v=onepage&q&f=false>, dostęp: 20.12.2018

²⁰ Turner N., Grammatical Insights into the New Testament, T&T Clark International, Londyn - Nowy Jork 2004, s. 23-24, książka Google Play, <https://books.google.pl/books?id=WZaS56aEkjgC&pg=PA23>, dostęp: 20.12.2018

Taki przekład jest zdaniem filologów równie uprawniony. Usuwa to zaś opisaną rozbieżność. Uwzględniając zatem wszystko powyższe przyjąć należy, iż Jezus Chrystus urodził się za panowania cesarza Oktawiana Augusta w czasie spisu ludności Palestyny przeprowadzonego przez gubernatora Syrii Sentiusa Saturninusa i przypisywanego konsulowi Publiuszowi Sulpicjuszowi Kwiryniuszowi (w innym tłumaczeniu „zanim wielkorządcą Syrii został Kwiryniusz”), to jest nie wcześniej niż w 8 roku p.n.e. (746 roku według kalendarza rzymskiego).

Okres ten można dodatkowo jeszcze zawęzić próbując ocenić ile trwał spis ludności w tamtym czasie. Należy przy tym wziąć pod uwagę w szczególności takie czynniki, jak rozległość terytorium rzymskiego oraz brak znanych nam współcześnie maszyn obliczeniowych i elektronicznych środków łączności. Pewne porównanie w tym zakresie może stanowić pierwszy spis ludności w Księstwie Warszawskim, a więc na terytorium znacznie mniejszym niż Cesarstwo Rzymskie w czasach Jezusa Chrystusa, który trwał przez cały rok 1808, a opracowanie jego wyników zajęło kolejne kilka miesięcy.²¹

Pozwala to z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, iż spis zarządzony w 8 r. p.n.e. trwał też jeszcze w roku następnym, tj. w 7 roku p.n.e. W ten sposób, na podstawie opisu zawartego w Ewangelii wg św. Łukasza, faktyczny czas narodzin Jezusa należy zamknąć w okresie 2 lat pomiędzy 8 i 7 rokiem p.n.e., czyli 6 lub 7 lat przed powszechnie przyjętą datą, która stała się podstawą chrześcijańskiej rachuby czasu.

Jak to się więc ma do Ewangelii wg św. Mateusza, zgodnie z którą Jezus urodził się za panowania Heroda (Mt 2,1) - „króla Judei z łaski Rzymian”? Wiadomo, że Herod zmarł po ciężkiej chorobie²² pomiędzy grudniem 5 roku, a kwietniem 4 roku przed naszą erą,²³ a ostatnie miesiące spędził w Kalliroe oraz w Jerycho, a nie w Jerozolimie.²⁴ Jednocześnie wiemy też, iż Herod zmarł przed świętem Paschy,²⁵ a jego śmierć poprzedzało zaćmienie Księżyca.²⁶ Zgodnie z wyliczeniami żyjącego na przełomie XVI i XVII wieku niemieckiego astronoma i matematyka Johannessa Keplera zaćmienie takie miało miejsce 13 marca 4 roku p.n.e.²⁷ Jednak ze współczesnych tablic NASA wynika, iż wystąpiło ono dziesięć dni później - 23 marca 4 r. p.n.e.²⁸

---

²¹ Rzepkowski A., Spisy ludności na ziemiach polskich w latach 1789-1939 [w:] Przegląd Nauk Historycznych, nr 2(8), 2005, s. 103, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.hdl_11089_19690/c/4-101_125-Rzepkowski.pdf, dostęp: 20.12.2018

²² Flawiusz, Iudaika archaiologia, Ks. XVII, Rozdz. VI.5

²³ Barnes T. D., op. cit., s. 209

²⁴ Daniel-Rops H., op. cit., s. 101, por.: Krawczuk A., op. cit., s. 147

²⁵ Flawiusz, op. cit., Ks. XVII, Rozdz. VIII.1 i IX.3

²⁶ ibid., Ks. XVII, Rozdz. VI.4, por.: Krawczuk A., op. cit., s. 147

²⁷ Dvorak J., Mask of the Sun: The Science, History and Forgotten Lore of Eclipses, Pegasus Book, Nowy Jork 2017, s. 121, książka Google Play, <https://books.google.pl/books?id=pdY2DgAAQBAJ&pg=PA121#v=onepage&q&f=false>, dostęp: 20.12.2018, por.: Powell R. A., Chronicle of the Living Christ. The Life and Ministry of Jesus Christ: Foundations of Cosmic Christianity, Anthroposophic Press, Hudson 1996, s. 67, książka Google Play, https://books.google.pl/books?id=j7OIa_W0dz4C&pg=PA67#v=onepage&q&f=false, dostęp: 20.12.2018

²⁸ <https://eclipse.gsfc.nasa.gov/JLEX/JLEX-AS.html>, dostęp: 20.12.2018, por.: Espenak F., Lunar Eclipses of Historical Interest, <https://eclipse.gsfc.nasa.gov/LEhistory/LEhistory.html>, dostęp: 20.12.2018

Section 4: Eclipse Predictions

Lunar Eclipses from -0099 to 0000

Jerusalem, ISRAEL

Latitude: 31° 46' 00" N
 Longitude: 35° 14' 00" E
 Altitude: 808.9m
 Time Zone: 02:00 E

Calendar Date	Ecl. Type	Pen. Mag.	Umbral Mag.	Pen. Eclipse Begins	Alt	Partial Eclipse Begins	Alt	Total Eclipse Begins	Alt	Mid. Eclipse	Alt	Total Eclipse Ends	Alt	Partial Eclipse Ends	Alt	Pen. Eclipse Ends	Alt
-5-Apr-04	P	1.539	0.580	04:35	+11	05:41	-03	-	-	06:58	-19	-	-	08:15	-34	09:22	-47
-4-Mar-23	T	2.817	1.808	17:29	-03	18:30	+09	19:30	+21	20:21	+31	21:12	+40	22:12	+49	23:12	+55
-4-Sep-15	T	2.712	1.716	19:25	+21	20:23	+32	21:22	+42	22:12	+49	23:01	+53	00:00	+54	00:58	+50
-3-Mar-13	P	1.423	0.358	00:03	+61	01:32	+52	-	-	02:41	+40	-	-	03:50	+26	05:19	+08

02. tablica zaćmień księżyca dla Jerozolimy w okresie od 5 do 3 roku p.n.e. sporządzona za pomocą aplikacji NASA „Lunar Eclipse Explorer”²⁹

Zgodnie z dostępną w serwisie „www.cgsf.org” aplikacją umożliwiającą porównywanie dat w księżycowym kalendarzu żydowskim³⁰ i w słonecznym kalendarzu gregoriańskim dzień 15. Nisan (święto Przaśników) w 4 r. p.n.e. według kalendarza gregoriańskiego wypadł 12 kwietnia.

Feast of Dedication (Chanukah)	Kislev 25-Tebet 2, 3757	December 25, 5 B.C.-January 1, 4 B.C.
Fast of 10th of Tebet	Tebet 10, 3757	January 9, 4 B.C.
Fast of Esther	Adar 13, 3757	March 12, 4 B.C.
Purim	Adar 14-15, 3757	March 13-14, 4 B.C.
Passover Sacrifice (Pesach)	Nisan 14, 3757	April 11, 4 B.C.
Feast of Unleavened Bread (Passover) (Pesach)	Nisan 15-21, 3757	April 12-18, 4 B.C.
Feast of Weeks (Shevuot)	Sivan 8, 3757	June 3, 4 B.C.
Fast of the 17th Day of Tammuz	Tammuz 17, 3757	July 12, 4 B.C.
Fast of the 9th Day of Av	Av 9, 3757	August 2, 4 B.C.
Feast of Trumpets (Rosh Hashanah)	Tishri 1, 3758	September 22, 4 B.C.
Fast of Gedaliah	Tishri 3, 3758	September 24, 4 B.C.
Day of Atonement (Yom Kippur)	Tishri 10, 3758	October 1, 4 B.C.
Feast of Tabernacles (Sukkot)	Tishri 15-21, 3758	October 6-12, 4 B.C.
The Eighth Day (Shmini Atzeret)	Tishri 22, 3758	October 13, 4 B.C.
Feast of Dedication (Chanukah)	Kislev 25-Tebet 3, 3758	December 14-21, 4 B.C.
Fast of 10th of Tebet	Tebet 10, 3758	December 28, 4 B.C.

03. data święta Przaśników w 4 r. p.n.e. według kalendarza gregoriańskiego³¹

²⁹ wszystkie grafiki dostępne w serwisach i aplikacjach NASA zostały zamieszczone zgodnie z NASA Media Usage Guidelines, które są dostępne na stronie „https://www.nasa.gov/multimedia/guidelines/index.html”

³⁰ Kalendarz żydowski jest faktycznie kalendarzem księżycowo-słonecznym, a nie księżycowym. Miesiące są bowiem w tym kalendarzu wyznaczane na podstawie faz księżyca, natomiast lata określane są w oparciu o ruch ziemi względem słońca.

³¹ http://www.cgsf.org/dbeattie/calendar/?roman=4bc, dostęp: 20.12.2018

Pozwala to przyjąć, iż śmierć Heroda nastąpiła w 4 r. p.n.e.³² pomiędzy 23 marca, a 12 kwietnia. Zatem Jezus musiał się urodzić najpóźniej na początku 4 r. p.n.e. Wiemy jednak, że Herod przed śmiercią wydał rozkaz „rzezi niewińców” („*Gdy Herod spostrzegł, że mędrcy go zwiedli, bardzo się rozgniewał i kazał zabić w Betlejem i w całej okolicy wszystkich chłopców poniżej dwóch lat, stosownie do czasu, o którym się dowiedział od mędrców. Tak spełniło się słowo przekazane przez proroka Jeremiasza.*”³³). Część historyków podważa fakt, iż zdarzenie takie w ogóle miało miejsce. Wynika to w szczególności z wątpliwości dotyczących liczby zabitych dzieci. Chociaż bowiem Ewangelista Mateusz nie podaje liczby zamordowanych, to późniejsze przekazy wczesnochrześcijańskie i średniowieczne wyolbrzymiły okrucieństwo Heroda. Hieronim pisał o „wielu tysiącach niemowląt” (*multa parvulorum milia*),³⁴ greckie synaksariony wspominały o 14 tysiącach chłopców,³⁵ w kalendarzach syryjskich było ich 64 tysiące,³⁶ a Martyrologium Usuarda - francuskiego Benedyktyna żyjącego w IX w. - wymienia aż 144 tysiące (*quorum numerus est centies mille et quadraginta quator millia*)³⁷ *flores Martyrum*, co jednak wydaje się być już liczbą wyłącznie symboliczną odnoszącą się do Objawienia św. Jana („*I usłyszałem liczbę opieczętowanych: sto czterdzieści cztery tysiące opieczętowanych ze wszystkich pokoleń synów Izraela.*”³⁸).

Jednocześnie ci sami historycy są zgodni co do tego, że ostatnie lata panowania Heroda Wielkiego charakteryzowały się znacznym okrucieństwem. Część badaczy tego okresu uważa wręcz, iż władca ten cierpiał na chorobę psychiczną, a podłożem jego zachowań były zaburzenia urojeniowe.³⁹ Gdy więc oceni się krytycznie liczbę zabitych dzieci, przekaz Ewangelii wg św. Mateusza przestanie już być tak nieprawdopodobny.

---

³² Jachowski R. J., The Death of Herod the Great and the Latin Josephus: Re-Examining the Twenty-Second Year of Tiberius [w:] *Journal of Greco-Roman Christianity and Judaism* nr 11(2015), s. 17, http://www.jgrchj.net/volume11/JGRChJ11-1_%20Jachowski.pdf oraz https://www.academia.edu/19833193/The_Death_of_Herod_the_Great_and_the_Latin_Josephus_Re-Examining_the_Twenty-Second_Year_of_Tiberius, dostęp: 20.12.2018, por.: Paciorek A., Jezus z Nazaretu. Czasy i wydarzenia, Edycja Świętego Pawła, Częstochowa 2015, s. 135, Krawczuk A., op. cit., s. 146-148, oraz Benedykt XVI, Jezus z Nazaretu. Dzieciństwo, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 2012, s. 61, książka Google Play, <https://books.google.pl/books?id=2rk9DwAAQBAJ&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

³³ Edycja Świętego Pawła, Mt 2,16-17

³⁴ Hieronim, *Operum*, tomus tertius *Complectens commentarios in sexdecim prophetas majores atque minores*, nb. 72, s. 60, książka Google Play, <https://play.google.com/books/reader?id=xcdhAAAACAAJ&hl=pl&pg=GBS.PR2-IA8>, dostęp: 20.12.2018

³⁵ Maier P. L., Herod and the Infants of Bethlehem [w:] *Chronos, Kairos, Christos II: Chronological, Nativity, and Religious Studies in Memory of Ray Summers*, Mercer University Press, Macon 1998, s. 178, książka Google Play, <https://books.google.pl/books?id=mWnYvI5RdLMC&pg=PA178#v=onepage&q&f=false>, dostęp: 20.12.2018

³⁶ *ibid.*

³⁷ Martyrologium Usuarda, miesiąc grudzień, dzień 28, http://www.documentacatholicaomnia.eu/30_10_0810-0875-_Usuardus_Sangermanensis_Monachus.html, dostęp: 20.12.2018

³⁸ Biblia Tysiąclecia, Ap 7,4

³⁹ http://www.historion.pl/historia/postaci_historyczne/wyswietl/herod_wielki.html, dostęp: 20.12.2018

W czasach Jezusa na terenach Palestyny na każdy tysiąc mieszkańców rocznie przypadało średnio ponad 30 urodzin.⁴⁰ Betlejem liczyło wtedy około tysiąca⁴¹ - a razem z okolicznymi osadami - może nieco ponad półtora tysiąca mieszkańców.⁴²

04. Rzeź Niewiniątek
*Kaplica św. Cecylii w Aguilar de Campoo w Palencji*⁴³

Biorąc pod uwagę, że rozkaz Heroda dotyczył tylko chłopców, oraz uwzględniając istotnie wyższą w tamtych czasach śmiertelność (sięgającą wśród noworodków i niemowląt około 35%⁴⁴) stwierdzić należy, iż znacznie bliższa prawdy jest liczba około trzydzieścioro dzieci. I tyle właśnie ofiar Heroda wymieniają bibliści z różnych państw.

⁴⁰ Ricciotti G., *Życie Jezusa Chrystusa*, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1955, s. 274, por.: Frier B., *Roman Life Expectancy: Ulpian's Evidence* [w:] *Harvard Studies in Classical Philology*, t. 86 (1982), ss. 234, 237, 245, 247-248, https://www.jstor.org/stable/311195?seq=1#page_scan_tab_contents, dostęp: 20.12.2018, oraz Scheidel W., *Age and health in Roman Egypt* [w:] *Princeton/Stanford Working Papers in Classics*, 2010, na przykładzie krzywej demograficznej w prowincji egipskiej, s. 3, <https://www.princeton.edu/~pswpc/pdfs/scheidel/021003.pdf> oraz https://www.academia.edu/19124172/Age_and_Health_in_Roman_Egypt, dostęp: 20.12.2018

⁴¹ Ricciotti G., op. cit., s. 255

⁴² France R. T., *Herod and the Children of Bethlehem* [w:] *Novum Testamentum*, t. 21, zeszyt 2 (1979), s. 114, https://www.jstor.org/stable/1560717?seq=1#page_scan_tab_contents, dostęp: 20.12.2018

⁴³ zdjęcie z repozytorium serwisu „*L'art roman espagnol*” na portalu Facebook (<https://www.facebook.com/artromanespagnol>) zamieszczone za zgodą administratora serwisu, <https://www.facebook.com/artromanespagnol/photos/pcb.585887145178702/585886991845384/?type=3&theater>, dostęp: 20.12.2018

⁴⁴ Frier B., op. cit., ss. 217, 2018, 234, 237, 245, 247-249, por.: Pflaumer P., *Estimations of the Roman Life Expectancy Using Ulpian's Table* [w:] *Joint Statistical Meetings 2015 Proceedings, Social Statistics Section, American Statistical Association*, s. 2669 i 2671, <https://eldorado.tu-dortmund.de/bitstream/2003/34384/1/JSM2015Pflaumer.pdf> oraz https://www.researchgate.net/publication/294738250_Estimations_of_the_Roman_Life_Expectancy_Using_Ulpian's_Table, dostęp: 20.12.2018;

Richard T. France szacuje, że zabitych chłopców było mniej niż dwudziestu.⁴⁵ Liczbę dwadzieścioro pięcioro dzieci zgładzonych z rozkazu Heroda podaje Henri Daniel-Rops.⁴⁶ Giuseppe Ricciotti pisze, że ofiar rzezi było dwadzieścia do trzydziestu.⁴⁷

Takie liczby przez pryzmat tamtych czasów oraz zakresu władzy Króla Judei i jego choroby przestają już być nierzeczywiste.⁴⁸ Jednocześnie - skoro ostatnie miesiące życia Herod spędził poza Jerozolimą - to rozkaz „rzezi niewiniątek” został zapewne wydany jeszcze w 5 r. p.n.e. Wiemy też, że Herod nakazał wymordować w Betlejem wszystkich chłopców w wieku do dwóch lat. To sugeruje, że król Judei wiedział, iż Jezus urodził się dwa lata wcześniej. Wskazuje to więc na... 7 rok p.n.e!⁴⁹

Czy faktycznie więc zachodzi sprzeczność pomiędzy Ewangelią wg św. Łukasza, a Ewangelią wg św. Marka? Jeśli Jezus urodziłby się w ostatnich miesiącach 7 r. p.n.e., to okres jego narodzin przypadałby na spis ludności Palestyny trwający „zanim wielkorządcą Syrii został Kwiryniusz”,⁵⁰ a jednocześnie pod koniec 5 r. p.n.e. (prawdopodobny czas wydania rozkazu „rzezi niewiniątek”) dziecko nie ukończyłoby jeszcze drugiego roku życia!

2. Dlaczego 25 grudnia?

Jak widać obie Ewangelie mogą zawierać całkowicie prawdziwy przekaz znajdujący potwierdzenie w innych źródłach epoki i wcale nie muszą być przy tym wzajemnie sprzeczne (wykluczające się)! Jest tak jednak pod warunkiem, iż Jezus urodził się jesienią lub zimą w 7 r. p.n.e. Obchodzona przez większość chrześcijan data 25 grudnia spełnia ten warunek, ale czy jest prawdziwa?

Około 200 roku n.e. jeden z ojców Kościoła - Klemens Aleksandryjski - sceptycznie pisał o tych, którzy „*pragną ustalić jeszcze ściślej w związku z narodzinami Jezusa nie tylko rok, lecz nawet dzień.*”⁵¹ Ten sam autor podaje trzy uznawane ówczasie za prawdopodobne daty urodzin Jezusa: 19 lub 20 kwietnia oraz 20 maja w kalendarzu juliańskim.⁵² Pierwsza znana wzmianka o dacie 25 grudnia jako dniu Bożego Narodzenia znajduje się w pochodzącym z 204 r. Komentarzu do Księgi Daniela (IV,23) autorstwa kolejnego

---

⁴⁵ France R. T., op. cit., s. 114

⁴⁶ Daniel-Rops H., op. cit., s. 108

⁴⁷ Ricciotti G., op. cit., s. 274

⁴⁸ Przykładowe odniesienie w tym zakresie może stanowić okrutne postępowanie w stosunku do zbuntowanych faryzeuszy króla Judei z rodu Hasmoneusza - Aleksandra Janneusza, który panował w latach 103 - 76 p.n.e. (por.: <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Aleksander-Janneusz;3867563.html>, dostęp: 20.12.2018). Rozkazał on ukrzyżować buntowników nakazując, aby wcześniej na oczach skazańców poćwiartowano ich żony i dzieci. Prawdziwość przekazów historycznych (Flawiusza oraz odnalezionego w Qumran komentarza do Księgi Nahuma) potwierdziło niedawne odkrycie w Jerozolimie masowego grobu ofiar machabejskiego władcy. Naukowcy Kfir Arbiv, Yossi Nagar oraz Tehillah Lieberman z Izraelskiego Urzędu ds. Starożytności (Israel Antiquities Authority) znaleźli w nim fragmenty kilkudziesięciu szkieletów ściętych dwa tysiące lat temu kobiet i dzieci. Wśród zdekapitowanych były też ciężarne (więcej: <http://www.timesofisrael.com/mass-burial-site-uncovered-in-jerusalem-evidence-of-holy-kings-bloody-reign/>, dostęp: 20.12.2018).

⁴⁹ możliwe jest również, iż Herod wydał ten rozkaz jeszcze wcześniej (por.: Mt 2,3-6), tj. nawet w 6 r. p.n.e., nakazując przy tym zabić chłopców w wieku aż do drugiego roku życia z powodu swojej podejrzliwości potęgowanej dodatkowo przez chorobę psychiczną

⁵⁰ tj. spis przeprowadzany przez gubernatora Sentiusa Saturninusa

⁵¹ cyt. za: Naumowicz J., *Narodziny Bożego Narodzenia*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków 2016, s. 14, książka Google Play <https://books.google.pl/books?id=6Lo9DwAAQBAJ&pg=PT14#v=onepage&q&f=false>, dostęp: 20.12.2018

⁵² *ibid.*, s. 15

z ojców Kościoła - Hipolita z Rzymu. Wydanie krytyczne „Komentarza” z 1897 r. przytacza następujące brzmienie oryginału: „*Jesus Chrystus narodził się 25 grudnia, a zmarł 25 marca.*”⁵³ Ksiądz Józef Naumowicz wskazuje jednak na istotne wątpliwości co do prawdziwości takiego brzmienia „Komentarza” Hipolita. Zgodnie z rękopisem Kalendarza zawartym w manuskrypcie z Góry Athos (A) Hipolit wskazywał raczej na kwiecień jako miesiąc narodzin Jezusa (data dzienna uległa zatarciu), a data grudniowa została prawdopodobnie dopisana przez późniejszych kopistów Komentarza. Data kwietniowa znajduje zaś swoje potwierdzenie również w opracowanej przez Hipolita „*Tablicy Paschalnej*”. Dlatego wydanie jego „Komentarza” z roku 2000 podaje już datę kwietniową, a 25 grudnia ujęty jest w nawiasie.⁵⁴

Nie budząc za to wątpliwości wzmiankę dotyczącą grudniowej daty narodzin Chrystusa zawiera rzymski Kalendarz Filokalusy znany również jako „*Chronograf z 354 r.*”. Kalendarz obejmuje „*wykaz wspomnień męczenników*” oraz „*wykaz rzymskich biskupów*”. Listę męczenników otwiera - poza charakterystycznym dla pozostałej części Kalendarza układem chronologicznym - informacja wprowadzająca następującej treści: „*25 grudnia Chrystus narodzony w Betlejem Judzkim*”.⁵⁵ Tak więc w II połowie IV w. *Natale Salvatoris* z całą już pewnością datowano w Italii na 25 grudnia.

Pomimo tego - choć Pismo Święte nie udziela bezpośredniej odpowiedzi na pytanie, kiedy urodził się Jezus - to zawiera co najmniej jedną informację, która musi prowadzić do wniosku, że nie mogło to jednak nastąpić w dniu 25 grudnia. Według św. Łukasza w tym czasie w okolicy „*pasterze na polu pilnowali w nocy swego stada*”.⁵⁶ Jednak od początku listopada do początku marca w Palestynie panuje zima, która charakteryzuje się intensywnymi opadami deszczu i silnymi chłodami. Pasterze nie mogli wtedy przebywać na polach pilnując swych stad, gdyż było na to zbyt zimno. Tym bardziej nie mogli tego robić nocą (por. Ezdr 10,9: „*W ciągu trzech dni zgromadzili się w Jerozolimie wszyscy mężczyźni z Judy i Beniamina, a było to dwudziestego dnia dziewiątego miesiąca [czyli miesiąca Kislew przypadającego na przełom listopada i grudnia]. Cały lud usiadł na dziedzińcu domu Bożego przerażony tą sprawą i drżący z zimna.*”⁵⁷ oraz 10,13: „*Jednakże jest nas wielu, a z powodu obecnej pory deszczowej nie sposób przebywać długo na dworze.*”⁵⁸). Opisane powyżej wydarzenie miało miejsce w Jerozolimie. W Betlejem nie mogło być o tej porze cieplej, bowiem znajduje się ono tylko 8 kilometrów od Jerozolimy. Oto co na ten temat napisał niemiecki dziennikarz popularnonaukowy, Werner Keller: „*W okresie świąt Bożego Narodzenia panuje w Betlejem mróz i przy temperaturze poniżej zera nie było pewnie w Ziemi Świętej bydła na pastwiskach. Fakt ten potwierdza również zawarta w Talmudzie notatka, według której w tej okolicy w marcu wypędza się bydło na pastwiska, a z początkiem listopada znów się je spędza. Przez okres niemal ośmiu miesięcy trzody pozostają na wolnym powietrzu. W okresie naszych świąt Bożego Narodzenia także i w Palestynie zwierzęta pozostają w stajni, a wraz z nimi i pasterze. Wobec tego opowiadanie w Ewangelii św. Łukasza wskazuje na narodzenie Chrystusa Pana przed nastaniem zimy.*”⁵⁹ Daniel-Rops tak opisuje pracę palestyńskich pasterzy w czasach Chrystusa: „*Prawdę mówiąc nie był to zawód całkiem spokojny. Znaczną część roku stada przebywały pod gołym niebem.*

---

⁵³ *ibid.*, s. 46

⁵⁴ *ibid.*, ss. 46-47

⁵⁵ *ibid.*, s. 100

⁵⁶ Przekład współczesny, Łk 2,8

⁵⁷ Edycja Świętego Pawła

⁵⁸ *ibid.*

⁵⁹ Keller W., A jednak Pismo Święte ma rację, Instytut Wydawniczy PAX, Warszawa 1959, s. 287

Wyprowadzano je na tydzień przed Paschą [pod koniec marca], a przepędzano z powrotem dopiero w połowie listopada, wraz z pierwszym deszczem [...]", gdyż „zimowały w owczarniach”.⁶⁰ Jak widać pod koniec grudnia pasterze nie mogli z powodu zimna przebywać na pastwiskach. Sama więc Biblia wskazuje, że utrwalona w tradycji chrześcijańskiej data Bożego Narodzenia obchodzonego w grudniu nie może być prawdziwa, skoro w tym czasie [narodzin Jezusa] pasterze „na polu pilnowali w nocy swego stada”.

Dlaczego więc na obchody Bożego Narodzenia wybrano 25 grudnia? Pierwszy raz święto Bożego Narodzenia było prawdopodobnie w Kościele katolickim uroczyscie obchodzone 25 grudnia dopiero w 353 r. n.e. podczas pontyfikatu papieża Liberiusza. W następnym roku obchody Bożego Narodzenia i przypadających na 6 stycznia świąt Epifanii były już rozdzielone.⁶¹ Jednak data 25 grudnia nie ma żadnego oparcia w przekazach historycznych. Prawdopodobnie wynikała ona jedynie ze spekulacji teologicznej, zgodnie z którą uważano, że poczęcie Chrystusa nastąpiło 25 marca, tj. w dniu Zwiastowania Najświętszej Marii Panny.⁶² A skoro narodziny powinny nastąpić 9 miesięcy po poczęciu, to w wyniku prostego działania matematycznego otrzymano datę 25 grudnia.

Data grudniowa nadawała się na Boże Narodzenie również ze względów symbolicznych. Według rozpowszechnionej teorii pierwsi chrześcijanie - nie znając faktycznej daty narodzin Chrystusa - na przełomie III i IV wieku celowo obrali 25 grudnia, ponieważ był to dzień przesilenia zimowego w ówczesnie stosowanym kalendarzu juliańskim (po reformie gregoriańskiej przesilenie zimowe następuje 21 lub 22 grudnia). Tej nocy wraz z narodzinami Syna Bożego światłość zwycięża mrok.

Według Encyklopedii Britannica prawdopodobnie celem było także uzgodnienie tej daty z rzymskim pogańskim świętem narodzin słońca, obchodzonym właśnie w czasie przesilenia zimowego.⁶³ W ten sposób obchodzonemu w pogańskim jeszcze Rzymie dniu narodzin „niezwycięzonego słońca” (*Dies Natalis Solis Invicti*), który w 274 r. n.e. został ustanowiony przez cesarza Aureliana jako święto państwowe, przeciwstawione zostało narodzenie Syna Bożego - Jezusa Chrystusa,⁶⁴ określanego w Piśmie Świętym jako: „*Słońce Sprawiedliwości*”⁶⁵, „*Światło świata*”,⁶⁶ „*Światło na oświecenie pogan*”.⁶⁷ Święty Hieronim, apologeta i doktor Kościoła, w homilii na Boże Narodzenie z ok. 400 r. głosił, iż „*Dzisiaj słońce sprawiedliwości narodziło się dla nas*”.⁶⁸ Z kolei inny wybitny teolog i ojciec Kościoła, św. Grzegorz z Nysy, napisał że Boże Narodzenie to „*święto, w którym Słońce sprawiedliwości rozproszyło złą, diabelską ciemność i świeci dla świata, przybrawszy ludzką naturę*”.⁶⁹

⁶⁰ Daniel-Rops H., *Życie codzienne w Palestynie w czasach Chrystusa*, Wydawnictwo Cyklady, Warszawa 2001, s. 208

⁶¹ Naumowicz J., op. cit., ss. 107 i 109, por.: tego samego autora *Pierwsze wczesnochrześcijańskie świadectwa o święcie Bożego Narodzenia* [w:] *Colloquia Litteraria UKSW*, t. 8, nr 1/2 (2010), ss. 98-100, <http://czasopisma.uksw.edu.pl/index.php/cl/article/view/611/603>, dostęp: 20.12.2018

⁶² obchodzonego jako święto w Kościołach wschodnich od V w., a na Zachodzie od czasów papieża Grzegorza Wielkiego

⁶³ <https://www.britannica.com/topic/Christmas>, dostęp: 20.12.2018

⁶⁴ *New World Encyclopedia*, <http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Christmas>, dostęp: 20.12.2018, por.: Paciorek A., op. cit., s. 136

⁶⁵ *Biblia Tysiąclecia*, *Mal* 3,20

⁶⁶ *ibid.*, *J* 8,12

⁶⁷ *ibid.*, *Łk* 2,32

⁶⁸ *Homilia de Nativitate Domini*, cyt. za: Naumowicz J., *Narodziny...*, s. 155

⁶⁹ *Kazanie na Narodzenie Zbawiciela*, cyt. za: Naumowicz J., op. cit., s. 152

3. Kiedy Maria poczęła syna?

Skoro jednak wiadomo, że Jezus Chrystus nie urodził się w grudniu, to czy możliwe jest ustalenie właściwej daty Jego narodzin? Według Ewangelii św. Łukasza Maria poczęła Jezusa wówczas, gdy jej kuzynka Elżbieta była w szóstym miesiącu ciąży, nosząc w swym łonie Jana Chrzciciela (*„Niedługo potem jego żona Elżbieta poczuła, że zostanie matką, ale przez pięć miesięcy nie ujawniała tego. Powiedziała natomiast: - Przyszedł w końcu ten dzień, że Pan spojrzał na mnie łaskawie i już nie muszę wstydzić się przed ludźmi. W sześć miesięcy później Bóg posłał anioła Gabriela do Nazaretu, miasta w Galilei, do młodej dziewczyny, zaręczonej z pewnym człowiekiem, pochodzącym z rodu Dawida; on miał na imię Józef, a ona Maria. Kiedy anioł przyszedł do niej, pozdrowił ją tymi słowami: Bądź pozdrowiona ty, która jesteś pełna łaski. Pan z tobą! Zaniepokoiły ją te słowa i zaczęła się zastanawiać, co może znaczyć to pozdrowienie. Wtedy anioł powiedział: - Nie bój się Mario, bo Bóg okazał ci łaskę. Zostaniesz matką i urodzisz syna, któremu dasz na imię Jezus.”*⁷⁰). A więc Jezus urodził się sześć miesięcy po narodzinach Jana Chrzciciela. Jeżeli więc możliwe jest ustalenie czasu poczęcia lub narodzin Jana Chrzciciela, to wówczas będzie również znany czas narodzin Chrystusa.

Wiemy, że mąż Elżbiety Zachariasz był kapłanem w świątyni w Jerozolimie „z oddziału Abiasza” (Łk 1,5). W czasach króla Dawida liczba kapłanów była bowiem tak duża, że podzielono ich na 24 „oddziały” (1Krn 24). Każdy oddział służył w świątyni jeden tydzień, rozpoczynając swoją służbę i kończąc w szabat⁷¹ (2Krn 23,8). Oddział Abiasza był ósmy z kolei (1Krn 24,10). Tak też opisuje to przypis w Biblii Tysiąclecia do Łk 1,5: *„Kapłani byli podzieleni na 24 oddziały (zmiany), z których każdy pełnił służbę w świątyni przez tydzień. Oddział Abiasza był ósmy.”*⁷² Pierwszy oddział zaczynał posługę w pierwszym tygodniu pierwszego miesiąca kalendarza żydowskiego. Drugi oddział służył w drugim tygodniu. W trzecim tygodniu wypadała Pascha i święto Przaśników i wówczas w świątyni służyły razem wszystkie 24 oddziały. W czwartym tygodniu posługę zaczynał trzeci oddział kapłanów. Ósmy oddział Abiasza, do którego należał Zachariasz, zaczynał więc służbę w dziewiątym tygodniu roku. W czasie tego tygodnia, kiedy Zachariasz w wyznaczonym dla swojego oddziału czasie pełnił służbę kapłańską, przyszedł do niego anioł Gabriel z radosnym poselstwem, że żona Zachariasza Elżbieta pocznie mu syna (*„Pewnego dnia Zachariasz pełnił kapłańską służbę Bożą według ustalonej kolejności. Zgodnie ze zwyczajem panującym wśród kapłanów został wyznaczony przez losowanie do złożenia w świątyni Pańskiej ofiary z kadzidła. Podczas składania tej ofiary tłumy wiernych modliły się na dziedzińcu. Nagle ukazał mu się anioł Pana, stojący po prawej stronie ołtarza kadzidlanego. Na jego widok Zachariasz zmieształ się i przeraził. Wtedy anioł powiedział: - Nie bój się Zachariaszu! Twoja modlitwa została wysłuchana. Elżbieta, twoja żona, urodzi syna, a ty dasz mu na imię Jan”*⁷³). Gdy skończył się czas jego służby w świątyni Zachariasz wrócił do domu, a jego żona Elżbieta poczuła, że zostanie matką (Łk 1,23-24). Poczęcie Elżbiety nastąpiło wobec tego w dziewiątym tygodniu roku, albo tydzień później, bowiem oddział Abiasza razem z pozostałymi 23 oddziałami służył w świątyni również w dziesiątym tygodniu, gdyż wtedy wypadało święto Tygodni (święto *Shevuot*). Poczęcie więc przypadło w ostatnich dniach czerwca, lub w pierwszym tygodniu lipca. Jeżeli do czasu poczęcia Elżbiety dodamy dziewięć miesięcy, to otrzymamy czas urodzin Jana Chrzciciela, który wypadnie w końcu marca

⁷⁰ Przekład współczesny, Łk 1,24-31

⁷¹ w dalszej części artykułu za Słownikiem Języka Polskiego PWN przyjęta została jednolita pisownia „szabat”, choć w literaturze i przekładach występuje również równoległa nazwa „szabas”, <https://sjp.pwn.pl/sjp/szabat;2525911.html>, dostęp: 20.12.2018

⁷² <http://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=316>, dostęp: 20.12.2018

⁷³ Przekład współczesny, Łk 1,8-13

lub w pierwszych dniach kwietnia. Dokładnie sześć miesięcy później, czyli pod koniec września lub w pierwszych dniach października, narodził się Jezus Chrystus. W końcu września oraz na początku października pasterze przebywali jeszcze na pastwiskach strzegąc swych stad!

Spróbujmy jednak jeszcze precyzyjniej określić datę narodzin Chrystusa. Ważne wydarzenia w życiu Jezusa miały miejsce w czasie jakiegoś święta Izraelitów. Śmierć Chrystusa nastąpiła w wigilię święta Przaśników.⁷⁴ Zesłanie Ducha Świętego nastąpiło w święto Tygodni. Może więc i Jego narodziny miały związek z jakimś świętem? Jeśli Chrystus narodził się na przełomie września i października to był to 7 miesiąc w księżycowym kalendarzu żydowskim, czyli miesiąc *Tishri*.⁷⁵ Jakie więc żydowskie święta wypadają w tym okresie?

W miesiącu *Tishri* są aż trzy szczególne okresy. Mianowicie: 1. i 2. dnia *Tishri* święto *Rosh Hashanah* - święto Trąbienia, 10. dzień *Tishri* to święto *Yom Kippur* - Dzień Pojednania, zaś w dniach od 15. do 21. *Tishri* wypada święto *Sukkot* - święto Namiotów (por.: Kpł 23,24; 23,27 oraz 23,34). Czy któreś z tych świąt ma związek z narodzinami Chrystusa? Być może odpowiedź na to pytanie znajduje się w Ewangelii wg św. Jana: „A Słowo stało się ciałem i zamieszkało wśród nas”.⁷⁶ Jako „zamieszkało” przetłumaczono tutaj grecki wyraz *εσκηνωσεν* (*eskēnōsen*), które oznacza: „mieszkać pod namiotami”, „rozbijać namiot”.⁷⁷ Dlatego przekłady interlinearne oddają to w inny sposób: „A Słowo stało się ciałem i rozbiło namiot wśród nas, pełne łaski i prawdy. I zobaczyliśmy Jego chwałę: chwałę jako Jednorodzonego pochodzącego od Ojca.”.⁷⁸

Także ojcowie Kościoła wiązali narodzenie Jezusa Chrystusa właśnie ze świętem Namiotów. Na przykład Grzegorz z Nyssy (335-395) w wygłoszonej w 386 r. homilii na Boże Narodzenie w ten sposób łączył święto *Sukkot* z Bożym Narodzeniem: „W tym świętym dniu został rozbity ludzki namiot dla Tego, który dla nas stał się człowiekiem i z naszego powodu przyjął ludzką naturę.”.⁷⁹ W cytowanym kazaniu kapadocki ojciec Kościoła przywołał też słowa Psalmu 118, który jest recytowany w synagogach jako element liturgii właśnie w czasie święta Namiotów!

Święto Namiotów (inaczej zwane też świętem szałasów - wyraz „*sukka*” (סוכה) oznacza w j. hebrajskim „szałas”) należy do świąt radosnych - upamiętnia mieszkanie w namiotach i szałasach podczas ucieczki Izraelitów z Egiptu. Sukkot trwa siedem dni od 15. do 21. dnia miesiąca *Tishri*, z których najważniejszy jest pierwszy dzień świąt. To dzień szczególnie, dzień odpoczynku, kiedy - podobnie jak w szabat - jakkolwiek praca jest zabroniona. Do dziś w Izraelu większość biur i sklepów pozostaje tego dnia zamknięta. W noc poprzedzającą kobiety zapalają świece i recytują błogosławieństwa, a mężczyźni odmawiają nad kielichem wina modlitwę *kiddush*.

⁷⁴ patrz: Rozdz. II.1.

⁷⁵ przypis w Biblii Tysiąclecia do Ne 7,72, <http://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=1347>, dostęp: 20.12.2018

⁷⁶ Biblia Tysiąclecia, J 1,14

⁷⁷ Popowski R., Wielki Słownik Grecko-Polski Nowego Testamentu, Oficyna Wydawnicza Vocatio, wyd. III, Warszawa 1997, nr 4500, str. 557, por.: nr 4637 Stronga, https://bibliaparalela.com/greek/strongs_4637.htm oraz <https://www.bibletools.org/index.cfm/fuseaction/Lexicon.show/ID/G4637>, dostęp: 20.12.2018

⁷⁸ <http://biblia.oblubienica.eu/interlinearny/index/book/4/chapter/1/verse/14/param/1/version/TR>, dostęp: 20.12.2018

⁷⁹ *Patrologiae cursus completus. Series Graeca*, t. 46, 1129-1149, cyt. za: Naumowicz J., op. cit., s. 170

Pozostałe 6 dni to tzw. „*chol hamoed*” (dni półświęteczne). Święto Namiotów wieńczy zaś obchodzony 22. *Tishri* dzień „zamykający”, nazywany „*Simchat Tora*” (Radość Tory). Tego dnia zwoje Tory są obnoszone w radosnej procesji wokół synagogi. Jest to jedyny czas w roku kiedy nawet dzieci mogą dotknąć świętych zwojów, co w inne dni dozwolone jest wyłącznie kapłanom.

Choć więc to już jedynie nie poparta naukowo dywagacja, to wydaje się być uzasadnionym twierdzenie, iż narodziny Chrystusa, którego przyjście na świat niosło niezwykłą nowinę związaną z przesłaniem zbawczym dla wszystkich ludzi, powinny nastąpić właśnie albo pierwszego dnia Święta Namiotów, to jest 15. *Tishri*, albo ewentualnie w dniu „Radości Tory” 22. *Tishri*. Zgodnie aplikacją w serwisie „www.cgsf.org” 15. dzień *Tishri* wypadał w 7 r. p.n.e. na początku października, a dokładnie 8 października!

Feast of Dedication (Chanukah)	Kislev 25-Tebet 3, 3754	December 28, 8 B.C.-January 4, 7 B.C.
Fast of 10th of Tebet	Tebet 10, 3754	January 11, 7 B.C.
Fast of Esther	Adar 11, 3754	March 12, 7 B.C.
Purim	Adar 14-15, 3754	March 15-16, 7 B.C.
Passover Sacrifice (Pesach)	Nisan 14, 3754	April 13, 7 B.C.
Feast of Unleavened Bread (Passover) (Pesach)	Nisan 15-21, 3754	April 14-20, 7 B.C.
Feast of Weeks (Shevuot)	Sivan 10, 3754	June 7, 7 B.C.
Fast of the 17th Day of Tammuz	Tammuz 17, 3754	July 14, 7 B.C.
Fast of the 9th Day of Av	Av 9, 3754	August 4, 7 B.C.
Feast of Trumpets (Rosh Hashanah)	Tishri 1, 3755	September 24, 7 B.C.
Fast of Gedaliah	Tishri 4, 3755	September 27, 7 B.C.
Day of Atonement (Yom Kippur)	Tishri 10, 3755	October 3, 7 B.C.
Feast of Tabernacles (Sukkot)	Tishri 15-21, 3755	October 8-14, 7 B.C.
The Eighth Day (Shmini Atzeret)	Tishri 22, 3755	October 15, 7 B.C.
Feast of Dedication (Chanukah)	Kislev 25-Tebet 2, 3755	December 16-23, 7 B.C.
Fast of 10th of Tebet	Tebet 10, 3755	December 31, 7 B.C.

05. data święta Namiotów w 7 r. p.n.e. według kalendarza gregoriańskiego⁸⁰

W kontekście powyższych uwag wskazać też należy, iż w II w. część teologów sformułowała pogląd, że Zachariasz był arcykapłanem.⁸¹ Oznaczało to, że mógł on przekraczać próg najświętszego miejsca w świątyni - określanego mianem „Święte Świętych” pomieszczenia znajdującego się za ołtarzem kadzidlany. Taki pogląd uzasadniany był w szczególności tym, iż żona Zachariasza - Elżbieta - pochodziła z rodu Aarona, z którego wywodzili się arcykapłani („*Jego żona, Elżbieta, pochodziła z rodu Aarona*”⁸²). Dlatego zgodnie z tą teorią objawienie Zachariasza dokonało się nie przy ołtarzu kadzidlany, tylko właśnie w najświętszym miejscu świątyni, do którego Arcykapłan wchodził jedynie raz w roku - 10. dnia miesiąca *Tishri* w święto Pojednania (*Yom Kippur*), czyli na przełomie września i października. Oznaczałoby to, że czas narodzin Jezusa przypadałby na ostatnie dni grudnia. Wskazać jednak w tym miejscu należy, iż w żadnej z ksiąg Pisma Świętego nie ma jakiegokolwiek informacji, iż Zachariasz był arcykapłanem. Z drugiej zaś strony Ewangelia wg św. Łukasza jednoznacznie wskazuje na miejsce, w którym anioł Gabriel ukazał się Zachariaszowi - „*po prawej stronie ołtarza kadzidlanego*”.⁸³ Stąd wydaje się, że teoria ta nie zasługuje na uznanie.

⁸⁰ <http://www.cgsf.org/dbeattie/calendar/?roman=7bc>, dostęp: 20.12.2018

⁸¹ Naumowicz J., op. cit., ss. 142-146.

⁸² Przekład współczesny, Łk 1,5

⁸³ *ibid.*, Łk 1,11

Na podstawie tych samych faktów i zdarzeń możliwe też jest wykazanie, iż Jezus przyszedł na świat pół roku później, czyli pod koniec marca lub na początku kwietnia 6 r. p.n.e. Każdy z oddziałów kapłańskich poza świętami pełnił bowiem służbę średnio dwa razy w roku (24 oddziały służyły przez 48 tygodni). Druga służba oddziału Abiasza przypadała w ostatnim tygodniu miesiąca *Kislew*. W Biblii nie ma zaś informacji, podczas której służby anioł Gabriel ukazał się Zachariaszowi. Gdyby miało to miejsce nie w czasie pierwszej, ale drugiej jego służby w świątyni, wówczas czas narodzin Jezusa (15 miesięcy po poczęciu Elżbiety) przypadałby właśnie na przełomie marca i kwietnia 6 r. p.n.e. Herod wielki teoretycznie zaś mógł wydać rozkaz „rzezi niewiniątek” tuż przed swoją śmiercią, czyli już w 4 r. p.n.e., a wyjątkowo przedłużający się spis ludności mógł też ciągle jeszcze trwać na początku 6 r. p.n.e.

4. Czy Gwiazda Betlejemaska to tylko legenda?

W tak obliczonym okresie urodzin Jezusa także przypada (15. *Nisan*) jedno z najważniejszych i najstarsze żydowskie święto - Przaśników, które jest obchodzone na pamiątkę wyzwolenia Izraelitów z niewoli egipskiej. W 6 r. p.n.e. Pascha wypadła zgodnie z kalendarzem gregoriańskim 3 kwietnia.

Fast of Esther	Adar 13, 3755	March 3, 6 B.C.
Purim	Adar 14-15, 3755	March 4-5, 6 B.C.
Passover Sacrifice (Pesach)	Nisan 14, 3755	April 2, 6 B.C.
Feast of Unleavened Bread (Passover) (Pesach)	Nisan 15-21, 3755	April 3-9, 6 B.C.
Feast of Weeks (Shevuot)	Sivan 6, 3755	May 23, 6 B.C.
Fast of the 17th Day of Tammuz	Tammuz 18, 3755	July 4, 6 B.C.
Fast of the 9th Day of Av	Av 10, 3755	July 25, 6 B.C.
Feast of Trumpets (Rosh Hashanah)	Tishri 1, 3756	September 13, 6 B.C.
Fast of Gedaliah	Tishri 3, 3756	September 15, 6 B.C.
Day of Atonement (Yom Kippur)	Tishri 10, 3756	September 22, 6 B.C.
Feast of Tabernacles (Sukkot)	Tishri 15-21, 3756	September 27-October 3, 6 B.C.
The Eighth Day (Shmini Atzeret)	Tishri 22, 3756	October 4, 6 B.C.
Feast of Dedication (Chanukah)	Kislev 25-Tebet 2, 3756	December 6-13, 6 B.C.
Fast of 10th of Tebet	Tebet 10, 3756	December 21, 6 B.C.

06. data święta Przaśników w 6 r. p.n.e. według kalendarza gregoriańskiego⁸⁴

Czy więc w Biblii znajduje się jakaś dodatkowa informacja, która pomoże to rozstrzygnąć? Pewną wskazówkę zawiera Ewangelia wg św. Mateusza: „Jezus urodził się za panowania króla Heroda, w Betlejem, położonym w Judei. Wkrótce potem przybyli do Jerozolimy mędrcy ze Wschodu i dowiadawali się: - Gdzie jest to dziecko, które ma być królem Żydów? Widzieliśmy jego gwiazdę, jaśniejącą na Wschodzie i przyszliśmy złożyć mu hołd.”⁸⁵

⁸⁴ <http://www.cgsf.org/dbeattie/calendar/?roman=6bc>, dostęp: 20.12.2018

⁸⁵ Przekład współczesny, Mt 2,1-2, lepiej jednak w tym przypadku faktyczny kontekst oddany został w przekładzie Ewangelicznego Instytutu Bilijnego, zgodnie z którym mędrcy zobaczyli „wschód Jego gwiazdy”, a nie „Jego gwiazdę jaśniejącą na Wschodzie” (Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Przymierza, Przekład literacki z języka hebrajskiego, aramejskiego i greckiego, tłum. Piotr Zaremba, wyd. I, Poznań 2016; tak też: Piotr Zaremba, Przekład dosłowny, EIB, wyd. II elektroniczne, Poznań 2018). Alternatywnie można ten fragment przetłumaczyć również w sposób następujący: „zobaczyliśmy bowiem, jak wschodzi Jego gwiazda”.

W perykopie o mędrcach opis gwiazdy, której pojawienie się towarzyszyło narodzinom Jezusa, występuje cztery razy (Mt 2,2; 2,7; 2,9 oraz 2,10). Mędrcy (*magoi*), którzy przybyli do Jerozolimy wyjaśniają, że znaleźli się tam, ponieważ ujrzeli wschód - świecenie - „Jego gwiazdy” (Mt 2,2). Grecka fraza „*en tē anatolē*” oznacza bowiem nie tyle określenie przestrzeni, ile raczej aktualny moment (czas) pojawienia się gwiazdy. Z dalszego opisu (Mt 2,9) wynika, że gwiazda wskazywała im drogę - „szła” (*proagō*) przed nimi, aż doprowadziła ich do celu podróży - wtedy zatrzymała się (*histēmi*) nad miejscem, „gdzie było Dziecię”.⁸⁶

Na wyjaśnienie tajemnicy tej „gwiazdy” trzeba było czekać aż do drugiej połowy XX w., ale pierwsze zasługi położył w tym zakresie wspomniany już wcześniej Johannes Kepler, który w 1604 r. zaobserwował pojawienie się nowej „gwiazdy” w konstelacji Wężownika.⁸⁷ Wcześniej bardzo blisko siebie na nieboskłonie znalazły się dwie jasne planety: Saturn i Jowisz (łac. „*Iuppiter*”, a w dopełniaczu [*genetivus*] „*Iovis*”, od którego pochodzi polska nazwa „*Jowisz*”).

Kepler uznał, że pojawienie się gwiazdy, którą widzieli opisywani przez św. Mateusza trzech mędrcy również należy tłumaczyć podobnym spotkaniem jasnych planet. W skomplikowanych obliczeniach sprawdził częstotliwość występowania koniunkcji głównych planet. W ten sposób odkrył, że w 7 r. p.n.e. doszło w gwiazdozbiore Ryb do trzykrotnego spotkania Saturna i Jowisza.⁸⁸ Według Keplera miało to miejsce w czerwcu, sierpniu oraz w grudniu.⁸⁹ Tylko jednak druga koniunkcja była tzw. „wschodem wieczornym”, kiedy to obie planety równocześnie wzeszły na wieczornym niebie. Z tego też powodu pozostałe dwie koniunkcje były trudne do zauważenia przez zwykłych śmiertelników. To dlatego Herod i jego kapłani prawdopodobnie albo w ogóle nie zaobserwowali „gwiazdy” przepowiadającej narodziny Jezusa, albo też nie przypisali temu układowi planet jakiegokolwiek specjalnego znaczenia. Z całą jednak pewnością zjawiska te były zarówno doskonale widoczne jak i absolutnie niezwykle dla wschodnich astronomów, czego potwierdzeniem są pochodzące z Babilonii opisy kolejnych koniunkcji Jowisza i Saturna w 7 r. p.n.e.

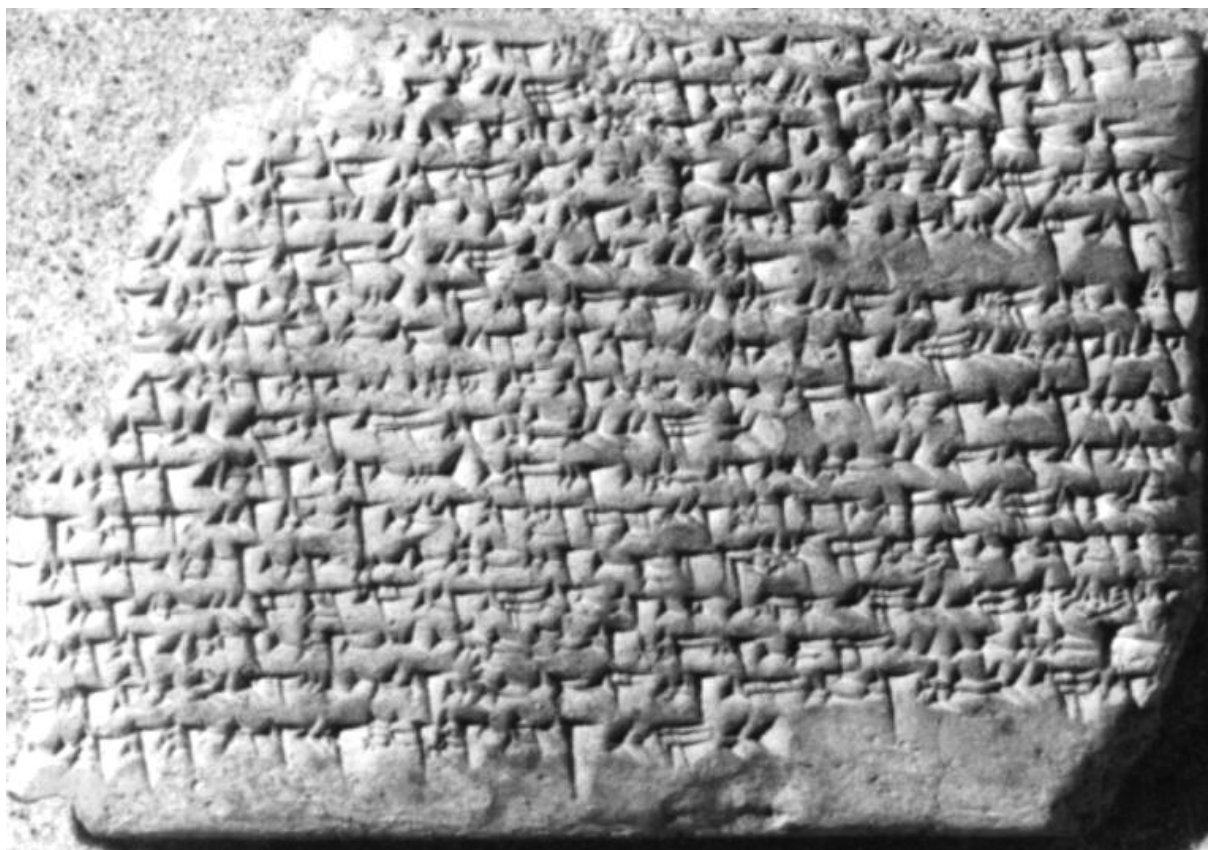
⁸⁶ Mielcarek K., Motyw gwiazdy w Ewangelii według św. Mateusza (2,1-12) [w:] *Verbum Vitae*, nr 29 (2016), s. 192, http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-c1cab167-a204-4c6e-96a6-fb53c2d702d0/c/175_VV29Mielcarek.pdf oraz https://www.academia.edu/35749862/Motyw_gwiazdy_w_Ewangelii_wed%C5%82ug_sw._Mateusza.pdf, dostęp: 20.12.2018

⁸⁷ Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Kepler-Johannes;3921750.html>, dostęp: 20.12.2018

⁸⁸ Sachs A. J., Walker C. B. F., Kepler's View of the Star of Bethlehem and the Babylonian Almanac for 7/6 B.C. [w:] *Iraq*, t. 46, nr 1 (1984), British Institute for the Study of Iraq, 1984, s. 45, https://www.jstor.org/stable/4200210?seq=1#page_scan_tab_contents, dostęp: 20.12.2018

⁸⁹ Burke-Gaffney W., Kepler and the Star of Bethlehem [w:] *Journal of the Royal Astronomical Society of Canada*, t. 31(1937), s. 421, <http://adsbit.harvard.edu/full/1937JRASC..31..417B/0000421.000.html>, dostęp: 20.12.2018

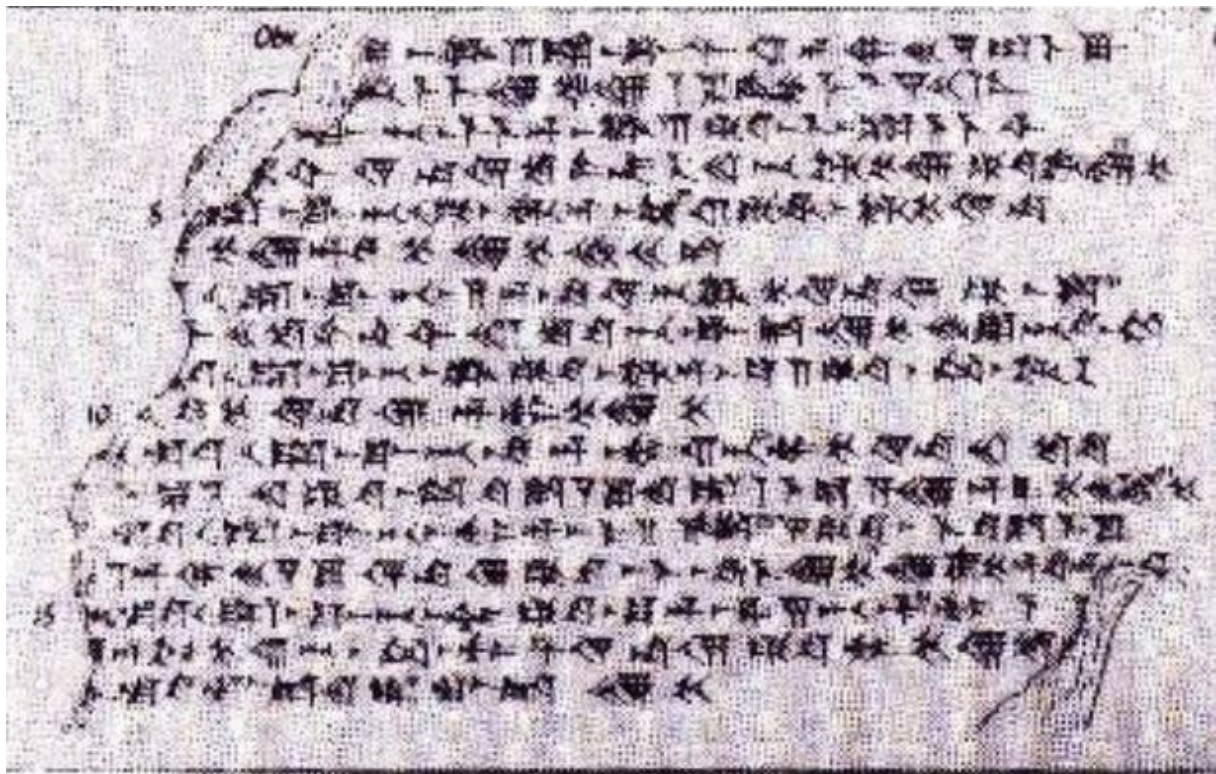
07. awers babilońskiej tabliczki kalendarzowej z pismem klinowym
tabliczka zawiera daty koniunkcji Jowisza i Saturna w 7 r. p.n.e.
(w zbiorach *British Museum*, nr inw. 35429, Sp-II.1017⁹⁰)

Planeta Jowisz była uważana przez Babilończyków za gwiazdę królewską, planeta Saturn symbolizowała naród żydowski, a konstelacja Ryb Palestynę.⁹¹ Prawdopodobnie to właśnie na podstawie obserwacji astronomicznych i znaczenia przypisywanego poszczególnym planetom i gwiazdozbiорom wschodni mędracy po stwierdzeniu drugiej już w jednym roku koniunkcji Jowisza i Saturna w gwiazdozbiорze *Piscium* podjęli decyzję o podjęciu długiej i żmudnej podróży do Jerozolimy.

---

⁹⁰ http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=3670957&partId=1&searchText=35429&page=1, dostęp: 20.12.2018, por.: Kidger M., Star of Bethlehem VIII Ancient Observational Records I: Persia and Babylon, <https://openspescience.blog/2017/12/27/star-of-bethlehem-viii-ancient-observational-records-i-persia-and-babylon/>, dostęp: 20.12.2018, zdjęcie awersu tabliczki za: Donatowicz J., Gwiazda Betlejemska [w:] Orion, Serwis edukacyjny Polskiego Towarzystwa Astronomicznego, <http://orion.pta.edu.pl/gwiazda-betlejemska>, dostęp: 20.12.2018, zamieszczone za zgodą autorki

⁹¹ Ferrari D'Occhieppo K. The Star of the Magi and Babylonian Astronomy [w:] Chronos, Kairos, Christos, Nativity and Chronological Studies Presented to Jack Finegan, Eisenbrauns, Winona Lake 1989, ss. 44 i 45, książka Google Play, https://books.google.pl/books?id=UCBBY_O88uYC&pg=PA44#v=onepage&q&f=true, dostęp: 20.12.2018

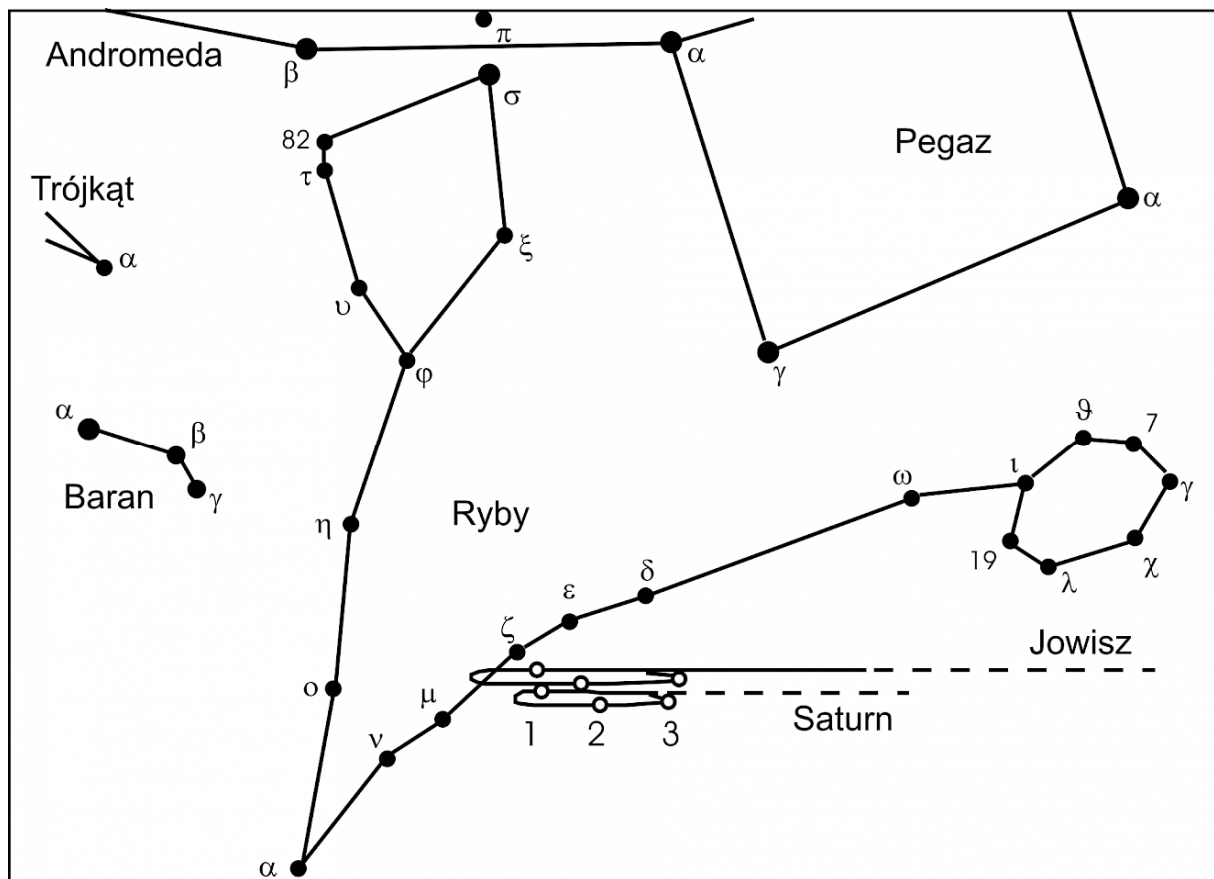
08. odpis awersu tabliczki oraz fragment przekładu:

Miesiąc II: Jowisz i Saturn w Rybach, Wenus w Bliźniętach, Mars w Pannie
Miesiąc VI: Jowisz i Saturn w Rybach, Wenus w Wadze, Mars w Skorpionie,
*21-go wschód achroniczny Jowisza, 21-go wschód achroniczny Saturna*⁹²

Dlaczego jednak było to tak wyjątkowe zjawisko, że wywołało aż takie poruszenie? Żeby to zrozumieć należy wyjaśnić jak dochodzi do koniunkcji planet. Jest to efekt geometryczny zachodzący na skutek szybszego obiegu Słońca przez Ziemię aniżeli czynią to tzw. planety „zewnętrzne”, tj. oddalone od Słońca bardziej, niż Ziemia. Powstają wtedy - niejako przy „wyprzedzaniu” tych planet przez Ziemię - tak zwane „pętle opozycyjne”. Do podwójnej koniunkcji w czasie jednego roku dochodzi raz na kilkadziesiąt lat. Wielka - potrójna - koniunkcja, to zjawisko, które w przypadku Jowisza i Saturna zdarza się rzadziej, niż raz na sto lat. Potrójna koniunkcja Jowisza i Saturna na tle gwiazdozbioru Ryb występuje raz na dziewięćset lat.⁹³

⁹² pełny przekład tekstu tabliczki: Sachs A. J., Walker C. B. F., op. cit., s. 47-49, zdjęcie odpisu tabliczki za: Donatowicz J., op. cit., zamieszczone za zgodą autorki

⁹³ Bożonarodzeniowa Gwiazda, Obserwatorium Astronomiczne Scultetus-Sternwarte Görlitz, <http://www.goerlitzer-sternfreunde.de/pl/kolekcja-tekstow/bozonarodzeniowa-gwiazda/>, dostęp: 20.12.2018

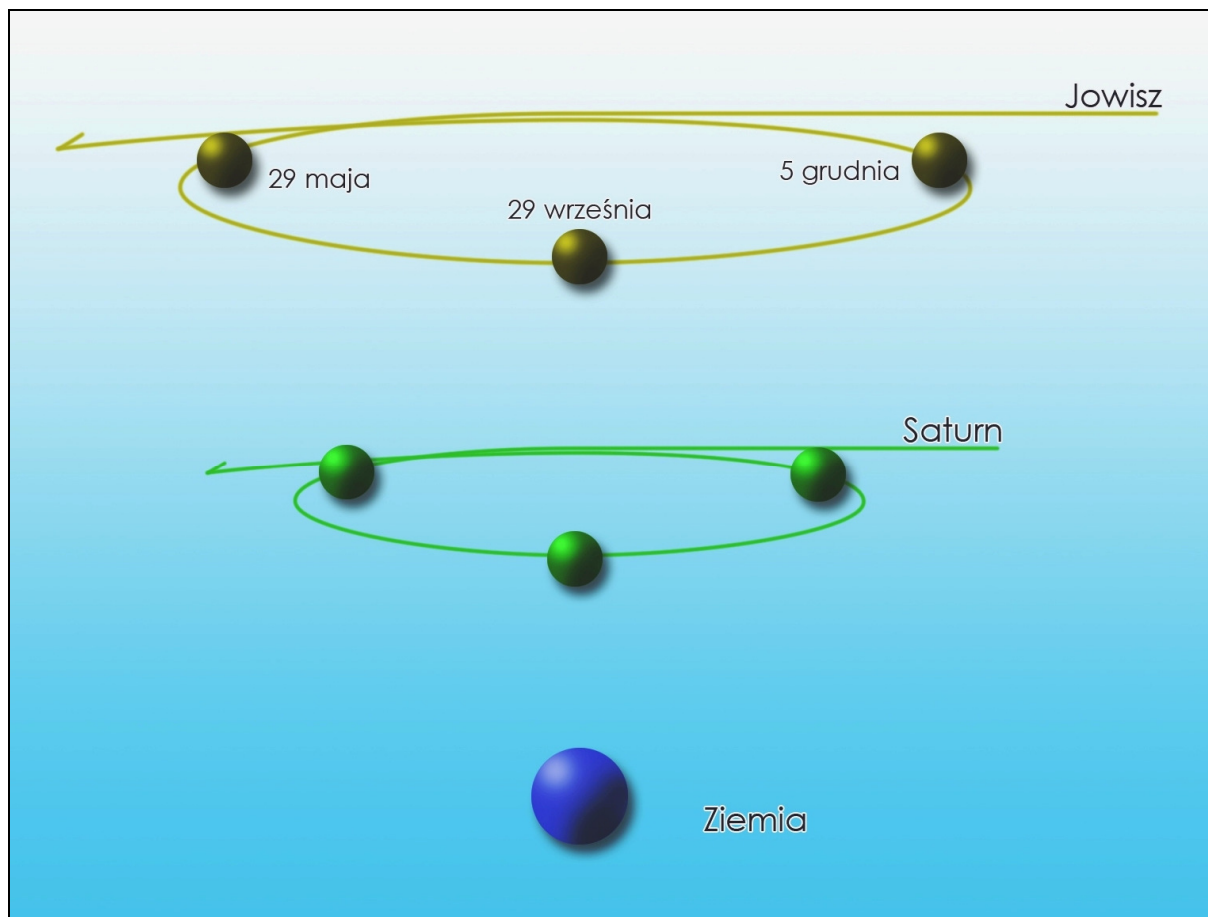

09. układ planet w 7 roku p.n.e. - potrójne spotkanie Jowisza z Saturnem w Rybach
Dietrich A., Reimann S.⁹⁴

W 7 r. p.n.e. babilońscy astronomowie obserwowali więc niezwykle rzadki układ planet o szczególnym dla nich znaczeniu. Jednocześnie prawdopodobnie nie znali - nawet z przekazów - żadnych wcześniejszych takich przypadków. Było to więc dla nich zjawisko absolutnie wyjątkowe! W babilońskich tabliczkach kalendarzowych dokładnie zaznaczona jest pora (przypadająca na drugą połowę września) tuż przed drugim - tzw. właściwym położeniem opozycyjnym - kiedy to obie planety równocześnie weszły na wieczornym niebie (tzw. „wschód wieczorny”), będąc oddalonymi od siebie zaledwie o 1 stopień. Odległość ta zmniejszyła się następnie do zaledwie kilku sekund! To dlatego najprawdopodobniej właśnie wtedy mędrcy rozpoczęli swoją podróż, gdyż w tym momencie ta niezwykła konstelacja była widoczna całą noc. Przy czym według współczesnego brytyjskiego astronoma Marka Kidgera koniunkcja Jowisza i Saturna występowała w 7 r. p.n.e. pod koniec maja, na przełomie września i października! oraz na początku grudnia.⁹⁵

⁹⁴ ibid., schemat zamieszczony za zgodą Obserwatorium Astronomicznego Scultetus-Sternwarte Görlitz, prawa autorskie: Dietrich A., Reimann S.

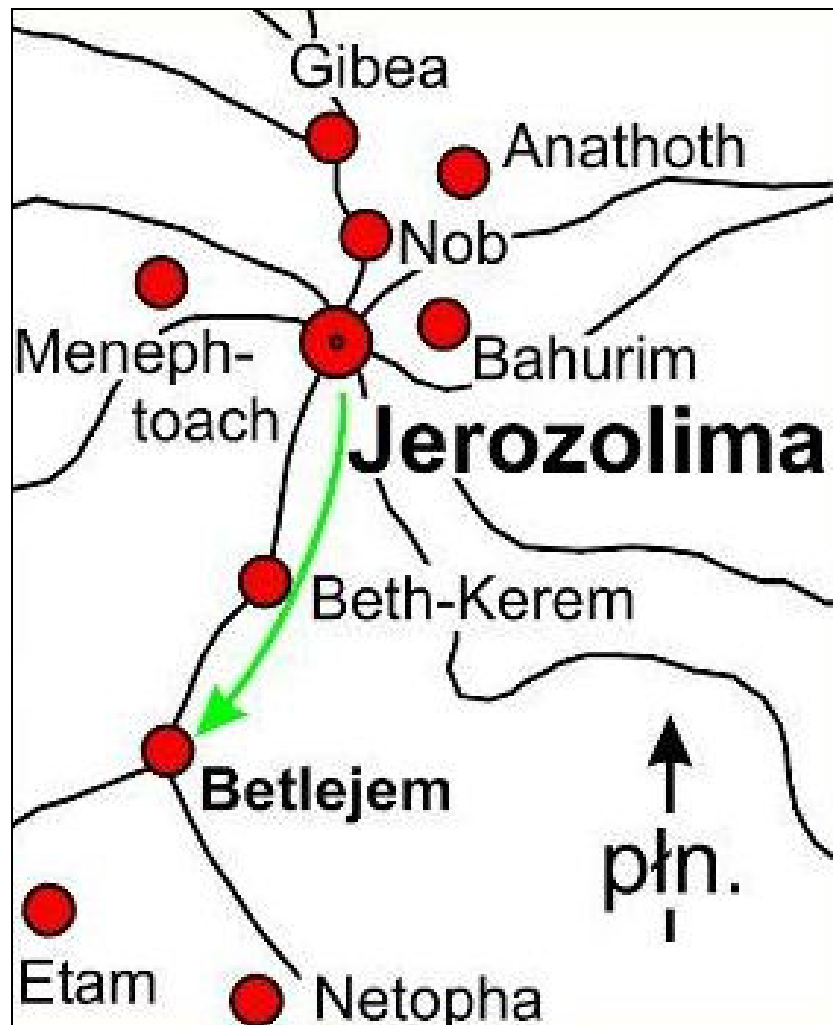
⁹⁵ Kidger M., op. cit.

*10. pętle opozycyjne Jowisza i Saturna
w czasie potrójnej koniunktji w 7 r. p.n.e.
Kidger M.⁹⁶*

Pokonanie ok. 900 km. musiało mędrcom zająć ponad miesiąc. Z przekazu Biblijnego wiemy jednak, iż z Jerozolimy do Betlejem doprowadziła ich „gwiazda”, za którą podążali w kierunku południowo-zachodnim. Gdy bowiem opuścili południową bramę Jerozolimę ujrzeli swoją „gwiazdę” wskazującą nad horyzontem kierunek drogi, wzdłuż której podróżowali. Gwiazda „pokazywała” im cel podróży.

⁹⁶ schemat sporządzony na podstawie oryginału w j. angielskim, Kidger M., op. cit., zamieszczony za zgodą autora

11. droga pokonana przez trzech mędrców z Jerozolimy do Betlejem
Dietrich A., Reimann S.⁹⁷

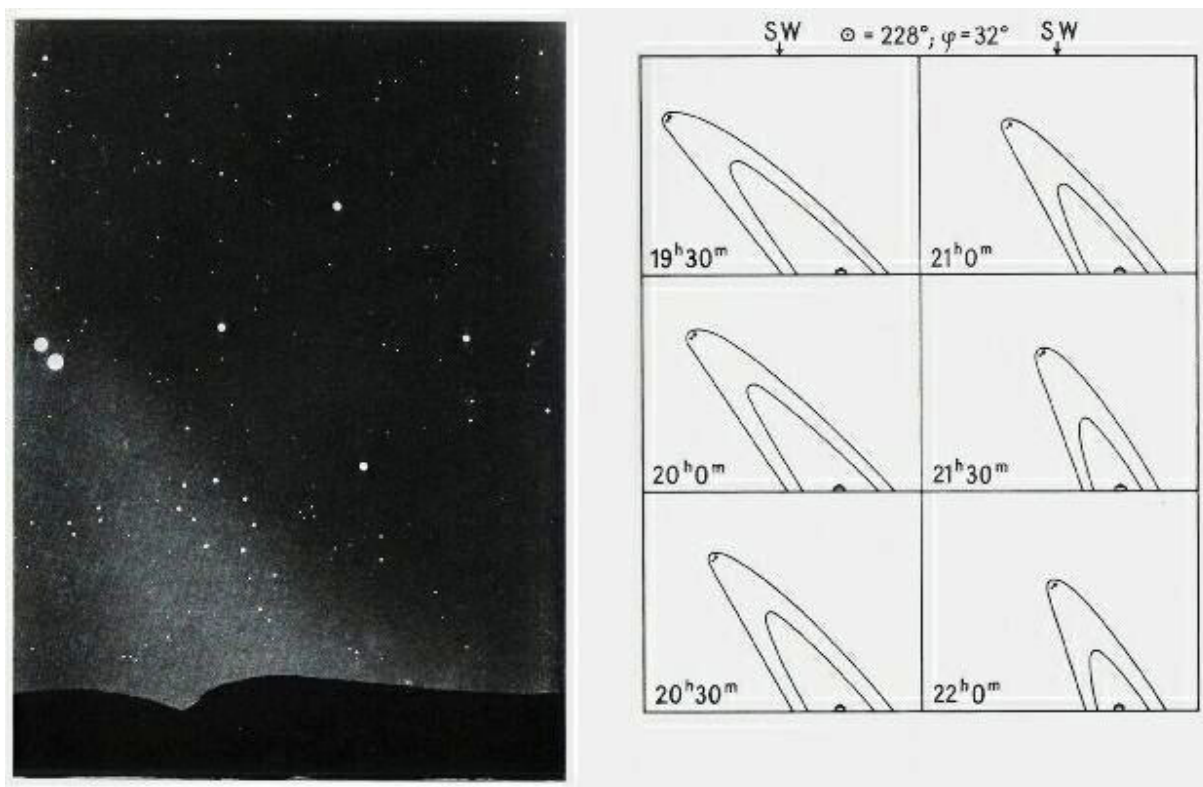
Dzisiaj z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, iż mędrcy obserwowali zjawisko specyficzne dla południowej szerokości geograficznej. Jest to rodzaj poświaty w kształcie stożka, tzw. „światło zodiakalne” będące skutkiem oddziaływania zewnętrznej korony Słońca z materią międzyplanetarną w obrębie ekliptyki.⁹⁸

Kiedy mędrcy zdążali do Betlejem „podwójna gwiazda” (czyli znajdujące się w koniunkcji Jowisz i Saturn) ukazała się im właśnie na szczycie stożka światła zodiakalnego, które w ten sposób wskazywało dokładnie cel ich podróży. Światło zodiakalne można jednak obserwować tylko wówczas, kiedy na niebie nie dominuje mocniejsze światło Księżyca. Dzięki temu można ustalić dość dokładną datę przybycia mędrców do Betlejem. Światło zodiakalne było w tym okresie widoczne pomiędzy 11 a 13 listopada, zaś najsilniej to zjawisko występowało 12 listopada 7 r. p.n.e.⁹⁹

⁹⁷ <http://www.goerlitzer-sternfreunde.de/pl/kolekcja-tekstow/bozonarodzeniowa-gwiazda/>, dostęp: 20.12.2018, mapa zamieszczona za zgodą Obserwatorium Astronomicznego Scultetus-Sternwarte Görlitz, prawa autorskie: Dietrich A., Reimann S.

⁹⁸ zjawisko to odkryli i opisali w latach 1683-1686 włosko-francuski astronom Jean-Dominique Cassini (Giovanni Domenico Cassini) i szwajcarski matematyk Nicolas Fatio de Duillier, <https://www.britannica.com/biography/Gian-Domenico-Cassini> oraz <http://www.armaghplanet.com/blog/have-you-seen-the-zodiacal-light.html>, dostęp: 20.12.2018

⁹⁹ Donatowicz J., op. cit.

12. komputerowa wizualizacja koniunktury Jowisza z Saturnem w stożku światła zodiakalnego oraz schemat wędrówki światła zodiakalnego nad Betlejem po zachodzie słońca 12 listopada 7 r. p.n.e.
Donatowicz J.¹⁰⁰

Pomimo iż mędrcom drogę do Betlejem faktycznie wskazywała „podwójna gwiazda”, a św. Mateusz wymienia tylko jedną gwiazdę, to i tę rozbieżność daje się dość łatwo wyjaśnić, choć wymaga to porównania tekstu Ewangelii wg św. Mateusza z innymi tekstami o dzieciństwie Jezusa. Do przekazów takich należy w szczególności Protoewangelia Jakuba. To apokryf spisany po grecku w drugiej połowie II wieku (prawdopodobnie pomiędzy 140 a 170 r. n.e.). Midrasz ten stanowi właśnie jedną z tzw. „ewangelii dzieciństwa”. Jego autor opisuje narodziny i młodość Marii oraz zwiastowanie i narodzenie Jezusa. Ewangelię kończy ucieczka Świętej Rodziny przed rzezią niewiniątek. Tytuł „Protoewangelia Jakuba” pochodzi od jezuitę Wilhelma Postela, który przywiózł ze Wschodu jej grecki rękopis i w 1552 r. wydał jego łaciński przekład. Najstarszy zachowany rękopis apokryfu pochodzi z III w. n.e. i należy do kolekcji tzw. papirusów Bodmera.¹⁰¹ To zbiór jednych z najstarszych 22 rękopisów Pisma Świętego. Ich teksty należą do najlepiej zachowanych fragmentów Starego i Nowego Testamentu i służą w szczególności za podstawę krytycznych wydań tłumaczeń greckich tekstów Nowego Testamentu. W papirusie oznaczonym jako „Bodmer V” - zawierającym właśnie Protoewangelię Jakuba - użyta jest liczba mnoga: „*Oto ujrzeli gwiazdy na wschodzie i prowadziły ich*”.¹⁰² Wydaje się więc, że różnica pomiędzy tekstem apokryfu, a Ewangelii wg św. Mateusza wynika z prostego złudzenia optycznego - choć drogę mędrcom

¹⁰⁰ibid., wizualizacja i schemat zamieszczone za zgodą Jadwigi Donatowicz

¹⁰¹Starowieyski M., Apokryfy Nowego Testamentu, t. I, Ewangelie apokryficzne. Opowiadania o Jezusie, Maryi, Józefie i Janie Chrzcicielu, Wydawnictwo WAM, Kraków 2003, <https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TB/apokryfy-04.html>, dostęp: 20.12.2018

¹⁰²Ferrari D'Occhieppo K., The Star of Bethlehem [w:] Quarterly Journal of the Royal Astronomical Society, t. 19 (1978), s. 518, http://adsbit.harvard.edu/cgi-bin/nph-iarticle_query?1978QJRAS..19..517F&defaultprint=YES&filetype=.pdf, dostęp: 20.12.2018

wskazywały dwa ciała niebieskie, to znajdując się na linii widoczności bardzo blisko siebie, musiały one stwarzać optycznie efekt jednego obiektu i tak zostało to opisane w Ewangelii Mateusza.

Analizując zjawiska astronomiczne towarzyszące narodzinom Chrystusa wskazać również trzeba, iż według niektórych historyków „gwiazdą” pokazującą mędrcom drogę do Betlejem była kometa Halleya. Koncepcję tę należy jednak odrzucić. Na podstawie współczesnych obliczeń wiadomo, iż w analizowanym okresie pojawiła się ona na nieboskłonie w 12 r. p.n.e.¹⁰³ Było to więc zjawisko zdecydowanie zbyt wczesne, żeby brać je pod uwagę przy datowaniu wydarzeń opisanych na początku Ewangelii wg św. Mateusza. Towarzyszące zaś świętom Bożego Narodzenia kartki pocztowe z rysunkiem charakterystycznej „gwiazdy z ogonem” zawdzięczamy prawdopodobnie florenckiemu malarzowi, który był również tercjarzem w zakonie Franciszkanów, Giotto di Bondone. W 1301 roku di Bondone obserwował pojawienie się komety Halleya i kilka lat później przeniósł jej obraz na słynny fresk pt. „Pokłon trzech Króli” w kaplicy *degli Scrovegni* w Padwie.¹⁰⁴

13. Pokłon trzech Król (1306)
Giotto di Bondone¹⁰⁵

¹⁰³Bednarek I., Trzej astronomiczni kandydaci na gwiazdę betlejemską, <http://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news%2C393447%2Ctrzej-astronomiczni-kandydaci-na-gwiazde-betlejemska.html>, dostęp: 20.12.2018

¹⁰⁴Tajemnica Gwiazdy Betlejemskiej: czym była?, <http://przystaneknauka.us.edu.pl/artukul/tajemnica-gwiazdy-betlejemskiej-czym-byla>, dostęp: 20.12.2018, por.: Donatowicz J., op. cit.

¹⁰⁵zdjęcie z repozytorium Wikimedia Commons, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f9/Giotto_-_Scrovegni_-_18_-_Adoration_of_the_Magi.jpg, zdjęcie znajduje się w domenie publicznej, dostęp: 20.12.2018

Jeszcze inni autorzy, jak na przykład Michael Hesemann, uważają że gwiazdą, która prowadziła mędrców do Dzieciątka, była supernowa widoczna od marca do maja w 5 r. p.n.e. w gwiazdozbiornie Orła.¹⁰⁶ Jak się jednak wydaje także i ta teoria nie zasługuje na poparcie. Oddanie pokłonu Dzieciątku miało bowiem miejsce w Betlejem (por. Mt 2,8-11: „Wysyłając ich do Betlejem, powiedział: „Idźcie i wypytajcie się dokładnie o to Dziecko. Gdy Je znajdziecie, dajcie mi znać, żebym i ja mógł pójść i oddać Mu hołd”. Oni wysłuchali króla i wyruszyli w drogę. A gwiazda, którą widzieli, gdy wschodziła, prowadziła ich aż do miejsca, gdzie znajdowało się Dziecko. Tam się zatrzymała. Ogromnie się ucieszyli na jej widok. Gdy weszli do domu, zobaczyli Dziecko z Jego Matką, Maryją. Upadli na kolana i oddali Mu hołd. Otworzyli swe szkatuły i ofiarowali Mu dary: złoto, kadzidło i mirrę.”¹⁰⁷), do którego Józef z Marią udali się w związku z obowiązkiem spisowym. Wynika z tego, iż pokłon mędrców miał miejsce wkrótce po narodzinach Jezusa. Nawet zaś gdyby to nastąpiło kilka miesięcy później, ponieważ powrót do Nazaretu był odwołany na przykład ze względu na połóg Marii, to i tak jest bardzo mało prawdopodobne, aby zarządzony w 8 r. p.n.e. spis trwał aż 4 lata i aby Józef z Marią przebywali w związku z tym w Betlejem w 5 r. p.n.e. Brak też jest jakichkolwiek przekazów wskazujących, iż - niezależnie od spisu zarządzonego przez cesarza Oktawiana Augusta w 8 r. p.n.e. - już 4 lata później w Palestynie przeprowadzany był kolejny cenzus.

5. Co dalej z chrześcijańską rachubą lat?

Do próby ustalenia daty urodzin Jezusa Chrystusa można też podejść inaczej. Teoretycznie bowiem tę datę powinno dać się obliczyć - i to w znacznie prostszy sposób - cofając się o 33 lata od daty Męki Pańskiej w wigilię paschalną dnia 14. *Nisan* 33 roku n.e.¹⁰⁸ Jednak obecnie zarówno wśród historyków jak i badaczy Biblii nie budzi już wątpliwości, że tak obliczona data będzie niewłaściwa.

Misja Jana Chrzciciela rozpoczęła się w piętnastym roku panowania cesarza Tyberiusza.¹⁰⁹ Oktawian August zmarł w sierpniu 14 r. n.e.¹¹⁰ Wtedy jego następcą został Tyberiusz.¹¹¹ Wynika z tego, że Jan Chrzciciel rozpoczął swoją działalność nad Jordanem najwcześniej w sierpniu 29 r. n.e. Już wtedy i Jan Chrzciciel i Jezus musieli mieć ponad 30 lat, bo według żydowskiego prawa (zakonu) dopiero od tego momentu byli zdolni do służby Bogu (por. Lb 4,2-3: „Sporządźcie spis synów Kehata, którzy należą do potomków Lewiego według ich rodów i rodzin. Policzcie wszystkich pomiędzy trzydziestym a pięćdziesiątym rokiem życia, zdolnych do służby. Będą oni pełnić służbę w Namiocie Spotkania.”¹¹²). Dlatego Obaj musieli się urodzić na początku (a nie w grudniu) 1 r. p.n.e. lub wcześniej.

---

¹⁰⁶Hesemann M., Na tropie Jezusa z Nazaretu. Ziemia Zbawiciela, Wydawnictwo Salwator, Kraków 2012, s. 75, por.: Kidger M., Star of Bethlehem IX Ancient Observational Records II: China, <https://openspacescience.blog/2017/12/27/star-of-bethlehem-ix-ancient-observational-records-ii-china/>, dostęp: 20.12.2018

¹⁰⁷Edycja Świętego Pawła

¹⁰⁸patrz: Rozdz. II.1.

¹⁰⁹por.: Łk 3,1-2: „W piętnastym roku panowania cesarza Tyberiusza gubernatorem Judei był Poncjusz Płat, w Galilei rządził Herod [Antypas], w Iturei i Trachonitis jego brat Filip, a Lizaniasz w Abilene. Gdy arcykapłanami byli Annasz i Kajfasz, Bóg na pustyni przemówił do Jana syna Zachariasza.”

¹¹⁰Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/August;3872338.html>, dostęp: 20.12.2018

¹¹¹Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Tyberiusz;3990356.html>, dostęp: 20.12.2018

¹¹²Edycja Świętego Pawła

Czemu więc przyjęto takie datowanie początku naszej ery i skąd powszechnie prezentowany pogląd, iż Jezus żył 33 lata?

Narodziny Jezusa Chrystusa dały początek obliczaniu lat ery chrześcijańskiej, zwanej powszechnie „naszą erą” (n.e.) lub rzadziej „erą dionizyjską”. Twórcą bowiem obecnego systemu liczenia lat był wczesnochrześcijański teolog i ojciec Kościoła - urodzony w Scytii Mniejszej (dzisiejsza Dobrudża) zakonnik Dionysius Exiguus¹¹³ - Dionizjusz Mniejszy, nazywany też Dionizym Mniejszym (ur. ok. roku 470, zm. ok. roku 550¹¹⁴). Dionizjusz potrzebę wprowadzenia nowej rachuby lat tłumaczył w sposób następujący: „*Nie chcieliśmy jednak wiązać z naszymi cyklami [paschalnymi] wspomnienia pogańskiego prześladowcy [Dioklecjana], postanowiliśmy więc liczyć lata od wcielenia Pana naszego Jezusa Chrystusa.*”¹¹⁵ Jednak Dionizjusz - pomimo całego swojego przygotowania teologicznego - pomylił się w obliczeniach. Za datę narodzin Jezusa przyjął 753 rok kalendarza rzymskiego, czyli „*ab Urbe condita*” (od założenia Rzymu), a ponieważ nie wprowadził roku „zerowego”, to rok 754 aUc uczynił 1 rokiem n.e. Tym, co charakteryzuje bowiem nowy sposób liczenia lat przez Dionizjusza jest chrystocentryzm, co oznacza że narodziny Chrystusa stanowią punkt graniczny dziejów świata, rozpoczynając nową erę w historii ludzkości: erę zbawienia. Wcielenie Chrystusa jest osią czasu, wokół której toczą się wszystkie wydarzenia historyczne. Jest ono również momentem, który sprawia, że czas historii (*chronos*) stał się także czasem zbawienia (*kairos*), widzianym oczywiście przez perspektywę śmierci i zmartwychwstania Chrystusa.

Wskazanie na rok 754 kalendarza rzymskiego jako 1 roku n.e., jakkolwiek obowiązuje do dnia dzisiejszego, nie było prawidłowe. Być może błąd wynika z tego, że Dionizjusz oparł się na obliczeniach swoich poprzedników,¹¹⁶ a może powstał z tego powodu, że uwzględnił on jedynie wzmiankę w Ewangelii wg św. Łukasza dotyczącą chrztu w Jordanie (Łk 3,1-21), która przypadała na 15 rok rządów cesarza Tyberiusza i bez analizy dat pozostałych opisanych w Ewangeliach zdarzeń towarzyszących życiu Jezusa „cofając” się za pomocą prostego rachunku matematycznego o trzydzieści lat („*Kiedy Jezus wystąpił publicznie, miał około trzydziestu lat*”¹¹⁷) od piętnastego roku panowania Tyberiusza otrzymał rok 753 aUc?¹¹⁸ Data dzienna urodzin Jezusa Chrystusa (25 grudnia) była zaś u Dionizjusza konsekwencją jedynie prostej recepcji komputystycznych obliczeń paschalnych.¹¹⁹ Dlatego w swych pismach Dionizjusz określał nową rachubę lat jako „od Wcielenia” (*ab incarnatione*), „lata Wcielenia” (*annus incarnationis*), „lata od Wcielenia” (*annus ab incarnatione*), „lata Pana naszego Jezusa Chrystusa” (*anni Domini nostri Iesu Christi*). Nigdy natomiast nie użył sformułowania „od narodzin Chrystusa” (*a nativitate Christi*) albo „po narodzinach Chrystusa” (*post Christum natum*), które występują w średniowiecznych pismach historycznych pozbawionych już kontekstu obliczeń paschalnych.¹²⁰

¹¹³Naumowicz J., Chrześcijańska rachuba czasu - refleksje na początek III tysiąclecia [w:] *Warszawskie Studia Teologiczne*, nr XV/2002, s. 133, <https://pwtw.pl/wp-content/uploads/wst/15/Naumowicz.pdf>, dostęp: 20.12.2018

¹¹⁴Naumowicz J., *Geneza chrześcijańskiej rachuby lat. Historyczno-teologiczne podstawy systemu Dionizego Mniejszego*, Wydawnictwo Benedyktynów, Kraków - Tyniec 2000, s. 124

¹¹⁵List do Petroniusza, cyt. za: Naumowicz J., op. cit., s. 234

¹¹⁶ibid., s. 221

¹¹⁷Przekład współczesny, Łk 3,23

¹¹⁸Naumowicz J., op. cit., s. 228

¹¹⁹ibid., ss. 141-142 oraz 228

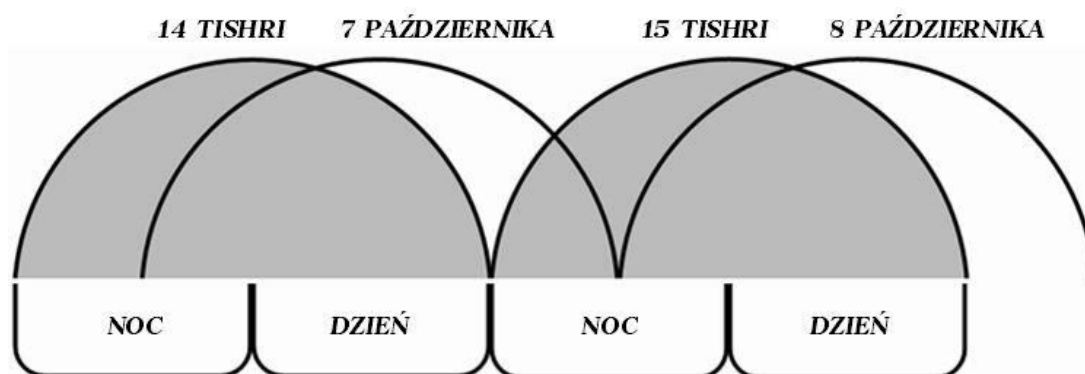
¹²⁰Naumowicz J., *Chrześcijańska rachuba...*, przypis nr 2, s. 134

W dokumentach papieskich określanie lat jako liczonych od narodzin Jezusa po raz pierwszy pojawia się w liście Jana VIII z 878 roku, ale jeszcze przez cały kolejny wiek X papieże częściej podawali w swych pismach rok pontyfikatu i rok indykcji,¹²¹ niż datę liczoną od narodzin Chrystusa.¹²² Bardziej powszechne jej stosowanie nastąpiło zaś dopiero w XI w. kiedy to na Piotrowym tronie zasiadać zaczęli kolejni papieże z Cluny.¹²³

Do niedawna sądzono, iż wskazując na grudzień 1 r. p.n.e. Dionizjusz pomylił się w dacie narodzin Chrystusa o trzy lub cztery lata. Prawdopodobnie jednak błąd Dionizjusza jest większy. Jeśli przyjąć, że Jezus narodził się w pierwszym tygodniu października w 7 r. p.n.e., to okaże się, iż faktyczna różnica wynosi 6 lat i prawie 3 miesiące.

Błąd w obliczeniach nie wpłynął na szczęście na korektę dotychczasowego kalendarza, co postulowali niektórzy historycy, bo to wymagałoby zmiany wszystkich dat historycznych, wywołując zapewne spore zamieszanie. Nie znajduje to również uzasadnienia teologicznego - fakt narodzin Jezusa Chrystusa, bez względu na ludzką pomyłkę w obliczaniu czasu, zawiera w sobie ciągle tak samo aktualne przesłanie zbawcze.

Ostatecznie, prawdziwą pokusę stanowi próba określenia jeszcze godziny narodzin Zbawiciela. Jedyne opisy tego momentu znajdują się w Ewangelii wg św. Łukasza: „W tym właśnie czasie cesarz August nakazał przeprowadzenie spisu ludności w całym państwie. [...] Wszyscy więc szli zapisać się w swoich rodzinnych miastach. Również Józef wyruszył z Nazaretu w Galilei do miasta Dawidowego Betlejem w Judei, ponieważ pochodził z rodu Dawida. Tam miał stawić się do spisu ludności razem ze swoją żoną Marią, która spodziewała się dziecka. Gdy byli w Betlejem, nadszedł dla niej czas rozwiązania i urodziła swego pierwotnego syna, zawinęła go w pieluszki, a potem położyła w żłobie, ponieważ nie było dla nich miejsca w gospodzie. W tej samej okolicy pasterze na polu pilnowali w nocy swego stada.”¹²⁴ Wiemy więc, że narodziny Jezusa Chrystusa miały miejsce po zachodzie słońca. Choć nie ma w tym zakresie żadnych innych wskazówek w Ewangelii, to i tak jak widać szczegółowa analiza Pisma Świętego i pozostałych źródeł epoki pozwala po ponad 2.000 lat zadziwiająco dokładnie ustalić datę najważniejszego dla wielu ludzi wydarzenia w dziejach. Z dużą dozą prawdopodobieństwa można bowiem stwierdzić, iż Maria powiła ludzkość swojego Syna nocą 15. dnia miesiąca *Tishri* 747 roku aUc, czyli w nocy z 7 na 8 października 7 r. p.n.e.!

14. noc z 7 na 8 października 7 r. p.n.e. w księżycowym kalendarzu żydowskim i w słonecznym kalendarzu gregoriańskim

¹²¹Rzymski 15 letni okres aktualizacji podstawy opodatkowania, który z czasem przyjął się jako sposób datowania dokumentów i wyparł ich oznaczanie imieniem konsula sprawującego w danym roku urząd. Indykcje nie były jednak dodawane, tak więc wskazana w piśmie data oznaczała kolejny (od 1 do 15) rok danej indykcji, a nie kolejną indykcję.

¹²²Naumowicz J., op. cit., s. 135

¹²³ibid., por.: tego samego autora *Geneza...*, s. 204

¹²⁴Przekład współczesny, Łk 2,1-8